

GEMMEEN- SCHAPS- ACTIE

bundel van praktijken
en invalshoeken

Bijgewerkt in mei 2026

Ce document est également
disponible en français :
www.fdss.be/recueil-ac

INLEIDING

Gemeenschapswerk, gemeenschapsontwikkeling of gemeenschapsinitiatieven bestaan in verschillende vormen, gaande van specifieke acties tot gemeenschapsvorming. Hoewel al deze initiatieven hun eigen voorgeschiedenis, specifieke eigenschappen en werkwijze hebben, delen ze eenzelfde insteek: burgers op duurzame wijze betrekken bij het zoeken naar oplossingen voor hun problemen, met bijzondere aandacht voor de meest kansarme en kwetsbare burgers.

EEN DAG IN HET TEKEN VAN GEMEENSCHAPSWERK

Dit document is het resultaat van een ontmoetingsdag rond gemeenschapswerk, die op 25 september 2025 plaatsvond in het 'Usquare'-gebouw te Etterbeek. Aan het event namen ruim 150 personen uit tal van organisaties deel die actief zijn in verschillende sociale en gezondheidssectoren in België. Ze kregen er de kans om elkaar te ontmoeten, met elkaar in gesprek te gaan en vooral hun visies en werkwijzen op het vlak van gemeenschapswerk naast elkaar te leggen.

Het evenement was een co-organisatie van de FdSS (Federatie van de Maatschappelijke Diensten), de BFUH (Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting), Les Pissenlits, Le Grain, Co-Incidences, Le Forum Bruxelles contre les inégalités en het onderzoekscentrum Sasha van de faculteit architectuur van de Université Libre de Bruxelles.

Het eerste deel van de dag was gewijd aan een 'open forum', waar de deelnemers met elkaar in gesprek gingen over de uitdagingen waar elk van hen in hun gemeenschapswerk mee te maken krijgt. Tijdens het tweede deel werden tijdens een aantal workshops de bestaande gemeenschapsinitiatieven voorgesteld.

Deze gesprekken leverden een aantal inzichten op over de verschillende aspecten van gemeenschapswerk. Niet alleen over de problemen, maar ook over de mogelijkheden.

EEN BUNDEL IN ONTWIKKELING

De bedoeling is dat dit document ook na deze ontmoetingsdag verder aangevuld wordt. Het bundelt niet alleen fiches die voortkomen uit het evenement, maar ook nieuwe fiches die achteraf opgesteld zijn. Centraal staan het delen van ervaringen, het samenbrengen van praktijken en het leren van elkaar. Zo evolueert het document verder dankzij de mensen uit het werkveld.

HOE MOET DIT DOCUMENT GELEZEN WORDEN?

Bij het doornemen van dit document zal je merken dat het uit afzonderlijke fiches opgebouwd is. Deze fiches zijn onderverdeeld in meerdere categorieën:

- ✦ fiches over de 'werkwijzen', met een overzicht van de verschillende manieren om aan gemeenschapswerk te doen;
- ✦ fiches over de 'initiatieven', met een samenvatting van de verschillende initiatieven die tijdens deze dag voorgesteld werden;
- ✦ fiches over de 'uitdagingen', met daarin alle uitdagingen die in de loop van de dag aan bod kwamen;
- ✦ alsook een aantal aanvullende fiches die achteraf opgesteld zijn en die de eerste reflecties verder uitdiepen en aanvullen.

De fiches zijn zo opgemaakt dat ze los van elkaar gebruikt kunnen worden. Neem ze gerust door – graag zelfs! – in de volgorde die jou het interessantst lijkt.

<p>POUVOIR D'AGIR</p>	<p>CHARGE MENTALE</p>		<p>20/20</p> <p>€</p>
<p>Action Communautaire</p>		<p>Vieillesse</p> <p>NAGE</p> <p>AUTONOMIE</p>	<p>PAF</p> <p>ACTIVATION</p>
<p>COLLECTIF -> COMMUNAUTAIRE</p>	<p>Blabla</p> <p>Blabla</p> <p>Blabla</p> <p>BLA</p>	<p>POLITIQUE LA DEM COMM?</p>	<p>BESOINS</p> <p>OBJECTIFS</p>
<p>nos bureaux sont accessibles de 8h à 8h02</p>		<p>ROUND A</p> <p>3</p>	

			<p>ASSO</p> <p>CPAS</p>
	<p>Action COMM.</p>	<p>Problème</p> <p>ACTION</p>	
<p>Avec nous</p> <p>sans nous</p>		<p>TEMPS</p>	<p>Soleil</p> <p>TERRE</p> <p>COMMUNAUTE</p>
		<p>A?</p> <p>B?</p> <p>C?</p>	<p>ROUND B</p> <p>4</p>

GEMEENSCHAPS- ACTIE!

bundel van praktijken
en invalshoeken

WERKWIJZEN

ALGEMENE
SAMENVATTING

- GEMEENSCHAPSWERK: GEDEELDE PRINCIPES.....>
- SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK.....>
- VERSTERKING VAN HET HANDELINGSVERMOGEN.....>
- COMMUNITY ORGANIZING.....>
- GEMEENSCHAPSGERICHTE GEZONDHEIDSINITIATIEVEN.....>
- GEMEENSCHAPSACTIES OP HET VLAK VAN MENTALE GEZONDHEID.....>

WERKWIJZEN

GEMEENSCHAPSWERK: GEDEELDE PRINCIPES

🕒 5 minuten

De term 'gemeenschapswerk' dekt heel wat ladingen en benaderingen, elk met hun eigen voorgeschiedenis. Elke werkwijze is bovendien verbonden met specifieke actoren en actieterreinen en kenmerkt zich soms door eigen principes. Toch hebben al deze benaderingen een aantal gemeenschappelijke kenmerken. Hieronder vind je een definitie en een aantal principes die van toepassing zijn voor iedere vorm van gemeenschapswerk.

EEN POGING TOT DEFINITIE

Gemeenschapswerk wordt verricht door mensen die zich identificeren als onderdeel van een gemeenschap of publiek¹. Zij werken samen in groepen en collectieven met het oog op het verdedigen van hun gemeenschappelijke belangen. Dit gebeurt door middel van een proces waarbij een collectieve problematiek bepaald wordt die voor alle deelnemende personen geldt. Vervolgens proberen zij het probleem in kwestie gezamenlijk op te lossen. Ze beschikken daarvoor over verschillende strategieën, gaande van zelforganisatie tot het aanspreken van de overheid en samenwerking met andere organisaties². De resultaten van het gemeenschapswerk komen normaal gezien alle leden van hun gemeenschappen ten goede, ook als deze niet rechtstreeks deelnemen aan het gemeenschapsinitiatief.

De behandelde problemen vinden hun oorsprong in **structurele oorzaken**: elementen die het gevolg zijn van sociale, economische en politieke omstandigheden.

Gemeenschapswerk impliceert een **proces van maatschappelijke verandering**. Het doel is namelijk om iets te veranderen aan de structurele omstandigheden die aan de bron liggen van de vastgestelde collectieve problemen.

Gemeenschapswerk vertrekt van een collectieve benadering die **de actieve deelname van de betrokkenen** vereist, met bijzondere aandacht voor bepaalde mensen en/of minderheidsgroepen. Met het oog op de maatschappelijke verandering moeten alle mensen die aan het proces meewerken, de kans krijgen om mee te denken en actief hun steentje bij te

¹ Zie de fiche Uitdagingen 'Voor wie is gemeenschapswerk bedoeld?'

² Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe spreek je de beleidsmakers aan?'

dragen. Daarom is het belangrijk dat er rekening gehouden wordt met ieders standpunt en er gebruik gemaakt wordt van alle input van de betrokken personen en gemeenschappen.

Meer algemeen moet er **in partnerschap** gewerkt worden. De gemeenschapsgroepen proberen allianties te smeden waarmee ze de problemen in samenwerking met andere actoren kunnen aanpakken.

Het proces is even belangrijk als het resultaat. Gemeenschapswerk draait niet alleen om maatschappelijke verandering, maar ook om het versterken van de actie- en besluitvaardigheid van de leden door het ontwikkelen van hun handelingsvermogen³.

Hierdoor is gemeenschapswerk een **actie op de lange termijn**⁴ Het streeft niet alleen duurzame verandering na, maar heeft ook als doel om gemeenschappen de kans te bieden zichzelf te organiseren.

Bosquet, C. (2004), 'Le développement communautaire : un concept, une histoire, des valeurs', Travailler le Social, 37, 5-22. Online beschikbaar (in origineel formaat): <https://www.fdss.be/wp-content/uploads/TravailSocEtDevComCombo.pdf>

3 Zie de fiche Werkwijzen 'Versterking van het handelingsvermogen'

4 Zie de fiche Werkwijzen 'Community Organizing'

WERKWIJZEN

SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK

🕒 5 minuten

Maatschappelijk werk bestaat uit drie soorten acties: de individuele aanpak, de collectieve aanpak en de gemeenschapsgerichte aanpak. **De individuele aanpak** betekent dat mensen individueel begeleid worden in het verkrijgen van toegang tot hulp of diensten waarmee ze hun sociale rechten kunnen uitoefenen. **De collectieve aanpak** gebeurt in groepsverband. Dit kan in de vorm van activiteiten of cursussen (kooklessen, sport, cultuur of kunst) of van workshops waarbij de problemen van elke deelnemer aangepakt worden door ontmoetingen met andere personen in vergelijkbare situaties. Waarin verschilt sociaal gemeenschapswerk van deze twee andere werkwijzen?

EIGENSCHAPPEN VAN SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK

Sociaal gemeenschapswerk onderscheidt zich van individueel maatschappelijk werk doordat het altijd in groep gebeurt. Maar op andere vlakken onderscheidt het zich ook van collectief maatschappelijk werk.

Het **behandelde probleem wordt bepaald door de deelnemers** aan het gemeenschapswerk, dus niet door de organisatie of de maatschappelijk werker. Hoewel die laatsten een specifiek thema kunnen beogen, moeten ze dit thema aanpakken met mensen die betrokken zijn bij het gemeenschapswerk. **Het moet bovendien om een collectief probleem gaan.** Het probleem moet het gevolg zijn van structurele omstandigheden, die het gevolg zijn van de manier waarop onze samenleving is georganiseerd. De oplossingen voor dit probleem zijn eveneens van collectieve aard.

De betrokken personen moeten actief bijdragen aan het oplossen van deze problemen. Hoewel de maatschappelijk werkers deze personen kunnen begeleiden en ondersteunen, wordt de oplossing niet rechtstreeks door hen aangereikt.

De beoogde veranderingen overstijgen het groepsniveau. Terwijl bij collectief maatschappelijk werk de effecten zich beperken tot de deelnemers, beogen ze bij sociaal gemeenschapswerk

een breder publiek of het collectieve belang van een hele gemeenschap¹. Deze veranderingen kunnen op kleinere schaal plaatsvinden (een zeer afgebakende gemeenschap of een bepaald gebied), maar ook op grotere schaal. In dat geval ontstaan er vaak coalities tussen gemeenschapsgroepen.

EEN VERHAAL TUSSEN SOCIALE BEWEGINGEN EN INSTITUTIONALISERING

De gemeenschapsgerichte aanpak in het maatschappelijk werk in België vindt zijn oorsprong in sociale mobilisaties van arbeiders, in volkswijken en in intellectuele bewegingen. Zo wordt de strijd van de inwoners van de Marollen in 1969 tegen het uitbreidingsproject van het justitiepaleis vaak genoemd als inspiratie voor de ontwikkeling van een gemeenschapsgerichte aanpak.

Naar aanleiding van deze mobilisaties besloot de overheid om financiële ondersteuning te bieden aan lokale acties: wijkcontracten, projecten voor sociale cohesie (PSC), lokale welzijns- en gezondheidscontracten (LWGC), enz. In bepaalde gevallen dienden deze initiatieven als experiment voor acties op gemeenschapsniveau.

De overheid erkent sociaal gemeenschapswerk ook als onderdeel van de werking van verschillende sectoren uit het verenigingsleven. Denk bijvoorbeeld aan sociale diensten, jeugdhulp en sociale cohesie.

In Vlaanderen ontwikkelde het sociaal gemeenschapswerk zich in de jaren 1980-1990 in de vorm van zogenaamd *opbouwwerk*. Dit leidde in 1991 tot de goedkeuring van een uniek decreet waarmee projectmatige gemeenschapsinitiatieven gefinancierd kunnen worden. Elke provincie en grote stad (Antwerpen, Gent en het Brussels Gewest) beschikt over een eigen dienst voor gemeenschapswerk, die belast is met de coördinatie van de initiatieven op het eigen grondgebied².

Maatschappelijk werk is een belangrijk proefterrein voor gemeenschapswerk. Tegelijk brengt het ook spanningen met zich mee, omdat de gemeenschapsgerichte aanpak heel anders is dan de individuele en collectieve aanpak. Daarnaast bestaat door de institutionalisering het risico dat de overheid gemeenschapswerk als instrument gebruikt om haar eigen beleidsdoelen te bereiken³.

Bacqué, M.-H. et Biewener, C. (2015), *L'empowerment, une pratique émancipatrice ?* La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.bacqu.2015.01>

Maisin, C. en Rosenzweig, M. (2019), 'Travailler le social à l'échelle des quartiers : l'action communautaire en chantier', *Les cahiers de la recherche d'action*, nr. 7, Brussel: FdSS. Online beschikbaar: <https://www.fdss.be/fr/publication/travailler-le-social-a-lechelle-des-quartiers-laction-communautaire-en-chantier-2019/>

Documentaire van de RTBF over deslagom de Marollen: <https://www.youtube.com/watch?v=0WFuWVdsN7k>

1 Zie de fiche Uitdagingen 'Voor wie is gemeenschapswerk bedoeld?'

2 Zie de fiche Initiatieven 'Opbouwwerk, wat houdt dat in? Gemeenschapswerk in Peterbos'

3 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe voorkom je dat gemeenschapswerk geïnstrumentaliseerd wordt?'

WERKWIJZEN

VERSTERKING VAN HET HANDELINGSVERMOGEN

🕒 8 minuten

Het versterken van het handelingsvermogen kan gezien worden als een poging tot vertaling van de Engelse term *empowerment*, een concept waarin verschillende visies naast elkaar bestaan en soms botsen (Bacqué M.-H., Biewener C., 2013):

- ✦ Een **radicale aanpak**, waarbij sprake is van mobilisatie van mensen en groepen, de ontwikkeling van een kritisch bewustzijn, collectieve actie en de verandering van de machtsverhoudingen.
- ✦ Een **sociaal-liberale aanpak**, die individuen meer kansen wil geven om zelf te handelen en keuzes te maken door middel van een betere toegang tot rechten, middelen en openbare maatregelen. Deze aanpak vertrekt vanuit de principes van gelijke kansen en inclusiviteit, zonder de bestaande sociale en economische verbanden in twijfel te trekken.
- ✦ Een **neoliberale aanpak**, die focust op de activering van de individuele vaardigheden en het aanpassingsvermogen van mensen aan hun omgeving, met het risico dat ze te veel aan hun lot overgelaten worden en de structurele oorzaken van ongelijkheden uit het oog verloren worden.

Deze laatste aanpak staat haaks op de principes die aan de basis liggen van gemeenschapswerk.

Met het oog op emancipatie is het handelingsvermogen niet alleen een individuele, maar ook een collectieve kwestie. Het is een leerproces in drie stappen die voortdurend op elkaar inwerken:

- ✦ Vermogen in de zin van **'kunnen'**: de persoonlijke dimensie om te kunnen handelen. Het feit dat je je eigen actievaardigheid ontwikkelt en jezelf ziet als wezen dat in staat is om zelf te handelen.
- ✦ Vermogen in de zin van **'samen kunnen'**: de collectieve en interpersoonlijke dimensie. Dit verwijst naar het samen handelen en het besef dat men een collectief vermogen kan ontwikkelen.

- * Vermogen in de zin van 'macht': de politieke dimensie. Dit slaat op de ontwikkeling van het collectieve vermogen om invloed te kunnen uitoefenen op de eigen omgeving, instellingen enzovoort, met als doel om ze te veranderen.

Aangezien deze aanpak tijdens de ontmoetingsdag van 25 september voorgesteld werd, geven we hier de definitie van versterking van het handelingsvermogen van mensen en collectiviteiten, zoals beschreven door het team van professor Yann Le Bossé van de Universiteit van Laval in Québec (Canada). De versterking van het handelingsvermogen vormde wereldwijd een inspiratiebron voor tal van gemeenschapsinitiatieven die deze principes aanwenden met het oog op het vergroten van de actie- en besluitvaardigheid van de deelnemers.

EEN DEFINITIE VAN VERSTERKING VAN HET HANDELINGSVERMOGEN

Het versterken van het handelingsvermogen wordt gedefinieerd als "een proces waardoor personen samen of individueel beter in staat zijn om te handelen op zaken die belangrijk zijn voor zichzelf, hun naasten of het collectief (of de collectieven) waarmee ze zichzelf identificeren" (Le Bossé, 2012).

RICHTLIJNEN VOOR HET HANDELEN

Het versterken van het handelingsvermogen brengt ook bepaalde richtlijnen voor het handelen met zich mee (Le Bossé, 1998).

De oorsprong en het type van de vraag tot verandering bepalen: stel jezelf de vraag waar de vraag tot handelen vandaan komt en op welke manier het beoogde probleem gedefinieerd werd. Het probleem dat men wil aanpakken, moet altijd door de gemeenschap in kwestie gedefinieerd zijn, ook als het niet uit die gemeenschap afkomstig is.

Professionele expertise en praktische ervaring kunnen bundelen: de gemeenschapswerker die het initiatief begeleidt, moet de waarde erkennen van de praktische kennis waar de betrokkenen dankzij een specifieke situatie over beschikken. Aangezien elke ervaring uniek is, kunnen individuen ze in gelijkaardige situaties op een andere manier beleven. Daarom moet elk standpunt in overweging genomen worden om een beter begrip te krijgen van het probleem dat collectief aangepakt moet worden.

De betrokkenen laten meebeslissen over hoe de beoogde verandering eruit moet zien: het volstaat niet om een collectieve visie op het probleem te bepalen, maar er moet ook een gemeenschappelijke analyse gebeuren van de manieren waarop dit probleem opgelost kan worden. De beoogde verandering moet dus een antwoord bieden op de verzuchtingen van de mensen die bij de actie betrokken zijn.

De betrokken personen op alle verantwoordelijkheidsniveaus betrekken: het is belangrijk om de actievaardigheden van deze mensen te versterken door hen de kans te geven om zelf het initiatief te nemen. Dit kan soms een lang proces zijn, zeker als ze het slachtoffer geweest zijn van discriminatie en daardoor met een gevoel van onrechtmatigheid zitten. Vervolgens moeten ze voldoende autonomie krijgen in hun manier van handelen.

De beschikbare vaardigheden delen: het versterken van het handelingsvermogen is gebaseerd op samenwerking en solidariteit. De betrokkenen moeten kunnen rekenen op de steun van bondgenoten om hen te helpen bij hun acties. De gemeenschapswerker kan in dat geval als tussenpersoon dienen tussen de personen in kwestie en hun eventuele bondgenoten. Daarnaast moet de gemeenschapswerker de vaardigheden kunnen benutten van de personen die bij de actie betrokken zijn, zodat ze in de mate van hun vaardigheden kunnen bijdragen aan de werking van het collectief.

Bacqué, M.-H. (2013) 'Le pouvoir d'agir - Pouvoir sur, pouvoir de, pouvoir avec', Nanterre, *La fabrique des possibles*, congres van 22 juni 2013. Video en samenvatting online beschikbaar: http://wiki.gentilsvirus.org/index.php/Le_pouvoir_d%27agir_-_Pouvoir_sur,_pouvoir_de,_pouvoir_avec

Le Bossé, Y. (1998) 'Introduction à l'intervention centrée sur le pouvoir d'agir', *Travail en crise et pratiques communautaires*, vol. 5, nr. 3, p. 349-370. Online beschikbaar: <https://lys.ch/wp-content/uploads/2020/03/1998-Le-Boss%C3%A9-Intervention-pouvoir-dagir.pdf>

Le Bossé, Y. (2012). *Sortir de l'impuissance. Invitation à soutenir le développement du pouvoir d'agir des personnes et des collectivités – Deel 1: Fondements et cadres conceptuels*. Québec: Ardis.

Desomer, V., Dutrieux, B et Portal, B. (2017) 'Changer le monde au quotidien : L'approche DPA-PC : récits d'expériences, analyses et regards critiques', *Ouvrage collectif*, Editions UVCW – Federatie van OCMW's.

Leleu, M., Defert, F. (2022) 'Le Développement du Pouvoir d'agir des Personnes et des Collectivités, une pratique professionnelle innovante', *Politiques sociales*, nr. 1-2/2022, p. 8-14.

Revue Akène: 'Développement du Pouvoir d'Agir' – Vzw Le Grain, nummer 11 – december 2025 – te downloaden op: <https://www.legrainasbl.org/revue-akene>

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

WERKWIJZEN

COMMUNITY ORGANIZING

🕒 6 minuten

Community Organizing (gemeenschapsopbouw) is een benadering met grote aandacht voor machtsongelijkheden, tegenstrijdige belangen en de noodzaak om met machtsverhoudingen te werken. Qua aanpak laat deze techniek zich vertalen als een soort 'allround vakbondswerk', waarbij leden van gediscrimineerde gemeenschappen gemobiliseerd worden om hun belangen te verdedigen. Deze werkwijze kent haar oorsprong buiten de politieke wereld en staat er vaak in conflict mee.

ENKELE BASISPRINCIPES VAN COMMUNITY ORGANIZING

Community Organizing is gebaseerd op de **zelforganisatie van de betrokkenen**. Zij bepalen zelf de problemen waar ze mee kampen en welke strijd ze moeten leveren om hieruit te raken. Ze kunnen begeleid worden door community organizers, die als opdracht hebben om deze mensen in hun actie te ondersteunen.

Deze werkwijze streeft naar het **smeden van lokale allianties tussen gemeenschappen en uiteenlopende mensen**. Dit kan op twee manieren. De eerste is door te **vertrekken van bestaande lokale gemeenschappen** (*broad based Community Organizing*). De community organizers proberen de leiders van deze gemeenschappen te ontmoeten om hen te laten overleggen over gemeenschappelijke kwesties. De tweede manier is door de **oprichting van nieuwe gemeenschapsgroepen** (*grassroots Community Organizing*) door mensen met eenzelfde probleem samen te brengen. Deur-aan-deurbezoeken zijn daarbij de beste mobilisatiemethode, al bestaan er andere methoden.

Vanuit deze gemeenschappen probeert *Community Organizing* **concrete en onmiddellijke overwinningen te boeken**. Op die manier kan fatalisme in al zijn vormen bestreden worden en krijgen de personen in kwestie meer geloof in hun vermogen om de wereld om hen heen te veranderen.

Deze overwinningen worden geboekt door middel van **directe en niet-gewelddadige acties**. Het moet daarbij om spectaculaire acties gaan die de aandacht trekken en gericht zijn op specifieke personen met een machtspositie. Het doel is om de conflicten onder de aandacht te brengen en de beoogde personen te verplichten om in gesprek te gaan met de gemeenschapsgroep.

Deze lokale acties kaderen in een **globale analyse van de samenleving**. Hoewel *Community Organizing* zich beperkt tot lokale acties, wordt er bij deze aanpak voor gepleit om problemen in hun sociale context te plaatsen. Op die manier kunnen verenigingen zich op grotere schaal organiseren door gemeenschapsgroepen uit verschillende plaatsen samen te brengen.

Tal van bewegingen en lokale organisaties wereldwijd lieten zich inspireren door deze benadering. In België vinden we toepassingen van deze werkwijze in verenigingen voor volwassenenonderwijs en huisvestingsverenigingen, maar ook bij burgercollectieven, waarbij elke vereniging haar eigen vorm van gemeenschapsopbouw kiest.

EEN VERHAAL OVER AUTONOME GEMEENSCHAPSOPBOUW EN DE TUSSENKOMST VAN MAATSCHAPPELIJK WERKERS

Community Organizing ontstond in de jaren 1930 in Chicago in de Verenigde Staten. Aanvankelijk ging het om een concept van Saul Alinsky, een socioloog en maatschappelijk werker die op zoek was naar een alternatieve werkwijze voor de gemeenschapsontwikkeling die op dat moment in zwang was binnen de maatschappelijke hulpverlening. Hij wilde vooral loskomen van top-down maatschappelijke acties die voornamelijk gericht waren op het in stand houden van de maatschappelijke orde. Zijn doel was om verschillende actoren en gemeenschappen te mobiliseren rond gemeenschappelijke uitdagingen. Qua aanpak koos hij er bewust voor om de handschoen op te nemen tegenover de partijen die de touwtjes in handen hebben, al was hij ook niet vies van een meer pragmatische aanpak, los van elke partij-ideologie.

Nadien werd deze aanpak opgepikt door tal van organisaties. Deze organisaties streven ernaar om community organizers op te leiden, meestal jonge maatschappelijk werkers die als doel hebben om naar volkswijken te trekken en in gesprek te gaan met bewoners, leiders van de gemeenschappen en lokale organisaties. Deze 'gemeenschapsallianties' nemen vaak de vorm aan van buurtverenigingen waar bewoners lid van kunnen worden door het betalen van een contributie, waarna ze een actieve rol krijgen in reflectie- en actiegroepen. Dit type organisatie verspreidt zich vervolgens in andere landen over de hele wereld. Ook bestaande organisaties kiezen ervoor om zich te inspireren op de principes van *Community Organizing*. In België is dat het geval voor een aantal huurdersverenigingen¹.

1 Zie de fiche Initiatieven 'Carolocataires Ensemble: vakbondsbenadering op het vlak van huisvesting'

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

WERKWIJZEN

GEMEENSCHAPSGERICHTE GEZONDHEIDSINITIATIEVEN

🕒 5 minuten

Gemeenschapsgezondheid is een aparte benadering binnen de volksgezondheid. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) definieerde het concept in 1978 als volgt:

"... het proces waarbij de leden van een geografische of maatschappelijke collectiviteit, vanuit het besef dat ze tot dezelfde groep behoren, samen nadenken over hun gezondheidsproblemen, hun prioritaire behoeften uiten en actief bijdragen aan de implementatie, uitvoering en evaluatie van de activiteiten die het beste aansluiten bij deze prioriteiten."

Deze werkwijze onderscheidt zich van de klassieke behandelingsmethoden, die gezondheid vanuit een individuele invalshoek benaderen en gezondheid definiëren als het niet hebben van ziekten. Gemeenschapsgezondheid beschouwt gezondheid als een meer globaal en collectief gegeven.

In Franstalig België wint deze benadering terrein dankzij organisaties en initiatieven die een collectieve aanpak van gezondheid nastreven in plaats van een individuele aanpak. Het gaat daarbij om medische huizen en verenigingen die zich actief inzetten op gezondheidsvlak.

GEMEENSCHAPPELIJKE RICHTLIJNEN

Het **Secrétariat Européen des Pratiques de Santé Communautaire** (SEPSAC) werkte samen met een aantal verenigingen methodologische richtlijnen uit die aangevuld werden door overleg over gemeenschapsgerichte gezondheidsinitiatieven. Deze richtlijnen zijn gebaseerd op de volgende principes:

Er moet sprake zijn van een gemeenschap, die bepaald kan worden door de geografische ligging, gemeenschappelijke eigenschappen, een gemeenschappelijk belang of gedeelde uitdagingen.

Alle actoren moeten zoveel mogelijk betrokken worden vanuit een streven naar een gezamenlijk proces. Dit houdt in dat **kennis en bevoegdheden gedeeld worden**, de **middelen van de gemeenschap benut en gebundeld worden** en er een **permanent gedeeld evaluatieproces** ontstaat dat de nodige flexibiliteit op het vlak van planning mogelijk maakt.

Het moet ook om een gezondheidsbevorderend initiatief gaan, wat betekent dat het een **integrale en positieve benadering van gezondheid** nastreeft, dat **het zich richt op de sociale, economische en omgevingsfactoren van gezondheid** en dat het **een sectoroverschrijdende werkwijze** beoogt door interacties tussen professionals en organisaties te stimuleren.

RICHTLIJNEN VOOR HET OVERLEG OVER GEMEENSCHAPSGERICHTE GEZONDHEIDSINITIATIEVEN

In 2021-2022 bracht de FBPS (Fédération Bruxelloise de Promotion de la Santé) een aantal leden en andere instellingen en collectieven samen om na te denken over werkwijzen voor gemeenschapsgerichte gezondheidsinitiatieven. Ze bespraken verschillende specifieke uitdagingen en formuleerden richtlijnen als aanvulling op die van het SEPSAC.

De keuze tussen een gemengde en niet-gemengde aanpak. Ze erkenden de relevantie en de noodzaak van beide invalshoeken. Een niet-gemengde aanpak¹ versterkt het handelingsvermogen van mensen die anders in de marge blijven staan, terwijl een gemengde aanpak tot meer uitwisseling leidt en de kans biedt om middelen te delen.

Het continuüm tussen een procesmatige en een projectmatige logica. Gemeenschapsinitiatieven gaan uit van een procesmatige logica (langetermijnvisie, flexibele planning, constante evaluatie, algemene doelstellingen,...), maar eindigen in de praktijk vaak in een projectmatige logica² (denken op korte of middellange termijn, specifieke doelstellingen, een op voorhand vastgelegde planning), die typisch is voor gesubsidieerde activiteiten.

De juiste balans tussen gemeenschapswerkers en deelnemers, die informele relaties mogelijk maakt en tegelijk een veilig en rechtvaardig kader voor alle betrokken personen garandeert.

Dankzij deze ontmoetingen konden een aantal andere richtlijnen geformuleerd worden, die beschikbaar zijn in de brochure van de FBPS (p. 17). Het gaat om zaken als continue diagnose en het vastleggen van de acties voor structurele verandering of belangenbehartiging, wat eigen is aan gemeenschapsgerichte gezondheidsinitiatieven.

Criteria van het SEPSAC over gemeenschapswerk op gezondheidsvlak: <https://www.sacopar.be/wp-content/uploads/2018/04/Criteres-SEPSAC.pdf>

Brochure over het overleg rond gemeenschapsinitiatieven ter bevordering van de gezondheid in het Brussels Gewest: <https://www.fbpsante.brussels/wp-content/uploads/2023/09/fbps-demcom-web.pdf>

Thematisch dossier over gemeenschapsinitiatieven op gezondheidsvlak, geactualiseerd door Cultures & Santé en Les Pissenlits: <https://www.cultures-sante.be/outils-ressources/action-communautaire-en-sante-et-participation>

1 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe organiseer je je en blijf je tegelijk open voor zoveel mogelijk mensen?'

2 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe voorkom je dat gemeenschapswerk geïnstrumentaliseerd wordt?'

WERKWIJZEN

GEMEENSCHAPSACTIES OP HET VLAK VAN MENTALE GEZONDHEID

🕒 6 minuten

Volgens de WHO staat mentale gezondheid gelijk aan “een toestand van welzijn waarin we kunnen omgaan met de stressfactoren van het leven, ons potentieel kunnen benutten, goed leren en werken en een bijdrage aan de gemeenschap kunnen leveren. Mentale gezondheid is een volwaardig onderdeel van de gezondheid en het welzijn en ondersteunt onze individuele en collectieve vaardigheden om beslissingen te nemen, relaties aan te gaan en te bouwen aan de wereld om ons heen.”

Mentale gezondheid wordt meestal klinisch behandeld, wat betekent dat het om individuele behandelingen gaat met focus op de behandeling van aandoeningen en stoornissen. Gemeenschapsacties op het vlak van mentale gezondheid streven naar een alternatieve benadering die gericht is op een collectief, omgevingsgericht en politiek begrip van mentale gezondheid.

EEN VERHAAL VAN STRIJD TEGEN INSTITUTIONALISERING VAN MENTALE GEZONDHEID

Het idee van een gemeenschapsgerichte aanpak van mentale gezondheid gaat gepaard met kritiek op instellingen voor mentale gezondheidszorg, zoals gestichten en later psychiatrische ziekenhuizen. Bij deze behandelingsmethoden worden de ‘patiënten’ afgezonderd van hun gemeenschap, met weinig respect voor hun basisrechten. Critici vinden daarnaast dat zorgverleners in deze vorm van psychiatrie te veel macht hebben over hun patiënten.

Vanaf de jaren 1950 en 1960 werpen deze twijfels hun vruchten af. Er ontstaan alternatieve werkwijzen voor mentale gezondheid, die afstappen van de institutionalisering. Grote instellingen voor mentale gezondheid maken plaats voor netwerkmodellen die verschillende begeleiders en diensten met elkaar in contact brengen en waarbij de ‘zieken’ in hun eigen gemeenschap opgenomen worden. Zorgverleners in mentale gezondheid moeten niet meer beschouwd worden als experts, maar wel als een ondersteunende factor voor mensen en hun omgeving. Desondanks blijven de grote instellingen voor mentale gezondheidszorg bestaan en blijft de klinische aanpak overheersend.

In deze context wordt er geëxperimenteerd met gemeenschapsinitiatieven op het vlak van mentale gezondheid. Verschillende organisaties in mentale gezondheid proberen dan ook gemeenschapsgerichte werkwijzen te ontwikkelen.

EEN DEFINITIE VAN GEMEENSCHAPSACTIES OP HET VLAK VAN MENTALE GEZONDHEID

In 2015 komt in Franstalig België een **platform voor gemeenschapsacties op het vlak van mentale gezondheid** samen om een pleidooi voor het onderwerp op te stellen. Het platform definieert gemeenschapswerk in mentale gezondheid als *“een geheel van praktijken die op uiteenlopende manieren preventie, zorg en collectieve politieke actie formuleren. Ze mobiliseren personen rond een gemeenschappelijke kwestie, met als doel voldoende middelen te verzamelen om het hoofd te bieden aan hun moeilijkheden.”*

In de praktijk bestaat gemeenschapsgerichte mentale gezondheid uit een aantal stappen die voornamelijk in groep gebeuren en de individuele en collectieve vaardigheden van de betrokkenen proberen te versterken.

DE GEBRUIKTE WERKWIJZEN

Meer specifiek vervullen deze werkwijzen verschillende functies ten dienste van de personen en het collectief.

Klinische aanpak: binnen het gemeenschapswerk in mentale gezondheid worden de begeleide personen klinisch opgevolgd door de zorgverleners. Het einddoel is niet zozeer om een medische diagnose te stellen, maar wel om rekening te houden met ieders singulariteit, zodat iedereen zich thuis voelt in de gemeenschapsgroep.

Preventie: hoewel preventie niet het hoofddoel is, kunnen gemeenschapsacties een preventieve rol spelen op bepaalde gedragingen of aandoeningen.

Gezondheidsbevordering: in het kader van de gebruikte werkwijzen worden de leden van de gemeenschap actief betrokken bij de praktische uitvoering van de zorgpraktijken, waarbij een beroep gedaan wordt op hun kennis en input. Er wordt ook bijzondere aandacht besteed aan de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, die vaak met een combinatie van sociale en gezondheidsproblemen kampen.

Vormingswerk: dankzij deze werkwijzen kunnen moeilijke situaties van de personen besproken worden door te kijken naar de invloed van de leefomstandigheden op hun mentale gezondheid. De nadruk ligt op wat deze personen te bieden hebben, in plaats van te focussen op hun gebreken en aandoeningen.

Politieke actie: de werkwijzen streven naar het veranderen van de directe omgeving door reflectie om te zetten in concrete acties.

MEMMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

INITIATIEVEN

**LE MÉRIDIEEN: EEN DIAGNOSTISCH GEMEENSCHAPSINITIATIEF
IN SINT-JOOST-TEN-NODE.....** ➤

DE BRI-CO'S: EEN COLLECTIEVE AANPAK OPBOUWEN IN VOLKSWIJKEN..... ➤

**COLLECTIF CARTACH: GEMEENSCHAPSWERK ROND ADMINISTRATIEVE
TOEGANKELIJKHEID.....** ➤

**JOURNAL INTIME D'UN GROUPE DE FEMMES: UITROL VAN EEN
GEMEENSCHAPSGERICHT GEZONDHEIDSINITIATIEF.....** ➤

PEERONDERSTEUNING: WANNEER MENSEN ERVARINGSDESKUNDIGEN WORDEN..... ➤

DE VAKBOND DER GIGANTEN: WELKE STRIJD VOEREN?..... ➤

OPBOUWWERK, WAT HOUDT DAT IN? GEMEENSCHAPSWERK IN PETERBOS..... ➤

SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK IN DE OCMW'S..... ➤

VZW CALAME: EEN AUTONOME CEL VOOR JONGEREN..... ➤

**PLEITEN ACHTER DE TRALIES, GEMEENSCHAPSGROEP
IN DE GEVANGENIS VAN HAREN.....** ➤

**STEDELIJKE GERECHTIGHEID IN BRUSSEL: WANNEER INWONERS EN
MAATSCHAPPELIJK WERKERS ANDERE ANTWOORDEN VERWACHTEN.....** ➤

DUURZAME WIJK CITYZEN: DE WIJK VERSTERKEN ROND VOEDING..... ➤

**CAROLCATAIRES ENSEMBLE: VAKBONDSBENADERING
OP HET VLAK VAN HUISVESTING.....** ➤

**STEUNPUNT SOCIALENERGIE: GEMEENSCHAPSWERK
ALS REACTIE OP ENERGIEARMOEDE.....** ➤

INITIATIEVEN

**LA VOIX DES SANS-PAPIERS: ACTOREN EN ACTIVISTEN OPLEIDEN ZODAT ZE
STERKER STAAN TEN AANZIEN VAN DISCRIMINERENDE EN STIGMATISERENDE
BELEIDSMATREGELEN**

ANTENNE TOURNESOL: GEMEENSCHAPSWERK IN EEN MEDISCH HUIS IN JETTE

**ENTR'AIDE DES MAROLLES: GEMEENSCHAPSWERK ONDERSTEUNEN,
IN VRAAG STELLEN EN STIMULEREN**

LUISTERSESSIES S.TOUR - JONGEREN AAN HET WOORD

**"PLAATS VOOR ONZE RECHTEN": EXPERIMENTELE ACTIE OM
OP EEN ANDERE MANIER AAN MAATSCHAPPELIJK WERK TE DOEN**

INITIATIEVEN

LE MÉRIDIEEN: EEN DIAGNOSTISCH GEMEENSCHAPSINITIATIEF IN SINT-JOOST-TEN-NODE

🕒 3,5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Le Méridien, dienst voor mentale gezondheidszorg

GEBIED Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek (wijken Noord, Brabant en Josaphat)

PERIODE 2018-2021

Le Méridien is een dienst voor mentale gezondheid in Sint-Joost-ten-Node. Het beschikt over een gemeenschapsteam dat acties en gemeenschapsgroepen ondersteunt en tools ontwikkelt voor de betrokken personen. In 1997 had Le Méridien al een gemeenschapsanalyse uitgevoerd in zijn werkgebied. Twintig jaar later wilde de vereniging een nieuwe analyse uitvoeren gezien de gewijzigde economische, sociale en politieke realiteit van de wijken. Ze koos voor een meer participatieve aanpak door de diensten en inwoners van het gebied in kwestie bij de analyse te betrekken.

De aanpak bestond uit de volgende doelen:

- ✦ Een grotere burgerparticipatie mogelijk maken, meer bepaald van personen die over het algemeen weinig zichtbaar zijn of weinig aan het woord komen.
- ✦ De moeilijkheden in kaart brengen die door de bevolking ervaren worden, alsook de mogelijkheden en het potentieel voor verandering die bij deze personen aanwezig zijn.
- ✦ Een proces leiden waarbij inwoners, professionals en verkozenen samen expertise opbouwen en aan actieonderzoek doen.
- ✦ De probleemsituaties veranderen, meer bepaald door het dienstenaanbod te optimaliseren.
- ✦ Actoren op het terrein met elkaar in gesprek laten gaan en verschillende standpunten met elkaar confronteren.

- * Een lokale dynamiek creëren van in partnerschap georganiseerde projecten, met mobilisatie van de verschillende actoren.

Op die manier konden de verschillende actoren betrokken worden bij alle stappen van het proces. Deze betrokkenheid uit zich op verschillende manieren:

- * Door hun deelname aan de maandelijkse stuurgroep, bestaande uit professionals en inwoners. Om de deelname van inwoners te stimuleren, werd er gevraagd dat elke professional een inwoner meenam.
- * Door hun deelname aan het verzamelen en analyseren van gegevens:
 - Tijdens focusgroepen konden de standpunten van de verschillende deelnemers met elkaar geconfronteerd worden.
 - Er vonden verkennende wandelingen plaats met professionals en inwoners om een beter beeld te krijgen van de realiteit, de noden en de middelen in de wijk.
 - Er werd straathoekwerk georganiseerd om beter te weten wat er leeft in de wijk.
 - Er vonden groepsanalyse sessies plaats met een gelijk aantal inwoners en professionals, waarbij de deelnemers zich over de volgende vraag bogen: 'Hoe bevordert – of belemmert – de wijk emancipatie?'
- * Door hun deelname aan het opstellen van het verslag en aan het presenteren van de resultaten van de diagnose.

De diagnose werd vervolgens in een publicatie gegoten met een gedetailleerde beschrijving van het proces, de analyses rond vier thema's (gezondheid, jeugd, relatie tot instellingen en burgerschap, en relatie tot anderen) alsook aanbevelingen en mogelijke acties.

+ Het diagnoseverslag en de samenvatting ervan: <https://ssmlemeridien.be/journeepresentationdiagnosticcommunautaire/>

INITIATIEVEN

DE BRI-CO'S: EEN COLLECTIEVE AANPAK OPBOUWEN IN VOLKSWIJKEN

🕒 3,5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Federatie van de Maatschappelijke Diensten (FdSS)

GEBIED Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PERIODE Sinds 2021

Het systeem van de BRI-Co's (Bureaux de Recherche et d'Investigation sur les Communs) werd opgericht door het collectief 'Les Actrices et Acteurs des Temps Présents' en groeide dankzij de Federatie van de Maatschappelijke Diensten uit tot zijn huidige vorm. De Federatie van de Maatschappelijke Diensten is een federatie van sociale verenigingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest.

Er kan een BRI-Co opgezet worden op vraag van lokale actoren (inwoners, verenigingen, burgercollectieven,...), waarbij meestal uitgegaan wordt van een problematiek in een microgebied. Op basis van zo'n aanvraag palmen mensen van buiten de wijk gedurende enkele dagen een bepaalde ruimte (openbare plaats, gemeentelokaal, een zaal die niet meer gebruikt wordt,...) in, met de bedoeling om er een gezellige ruimte van te maken waar de buurtbewoners kunnen samenkomen en de hele dag kunnen genieten van gratis maaltijden en warme dranken.

Dit kader biedt de inwoners de kans om hun lokale problemen, verzuchtingen of andere zaken te bespreken met de maatschappelijk werkers. Na afloop van deze gesprekken bepalen de inwoners samen de volgende stappen. Daarbij kunnen ze rekenen op de hulp van het BRI-Co-team om deze stappen op te volgen.

Het BRI-Co-team schakelt ook een aantal begeleiders in: een logistiek medewerker en een kok richten de ruimte in, zorgen voor voldoende warme dranken en bereiden het middagmaal. De onderzoekers-hulpverleners ontvangen de buurtbewoners en gaan met hen in gesprek om hun verzuchtingen te kennen. Daarbij kunnen ze soms rekenen op de steun van de Buurtactierelais (BAR's).

INITIATIEVEN

COLLECTIF CARTACH: GEMEENSCHAPSWERK ROND ADMINISTRATIEVE TOEGANKELIJKHEID

 3,5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Hogeschool Odisee, de collectieven van rechthebbenden CAPS en Cartach, de vzw CFS, in samenwerking met de vzw Le Grain en de Brusselse OCMW's

GEBIED Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PERIODE Sinds 2021

Het Iceberg-project is een actieonderzoek dat opgestart werd door de hogeschool Odisee, in samenwerking met verschillende verenigingen en collectieven. Het doel is om stil te staan bij de waardigheid van de mensen die een beroep doen op de OCMW's. Daarvoor brengt het een onderzoeker, maatschappelijk werkers en OCMW-gebruikers samen.

Het project is gebaseerd op een narratieve aanpak die vertrekt van de verhalen van rechthebbenden en maatschappelijk werkers. Het accent ligt enerzijds op situaties van mensen die hun eigen rechten niet (kunnen) uitoefenen en anderzijds op ervaringen van te hoge werkdruk van maatschappelijk werkers van de OCMW's.

Voor het project wordt gebruikgemaakt van 'digital storytelling'. Op die manier kunnen deze getuigenissen in een verhaal gegoten worden en aan andere personen getoond worden, zodat deze gestimuleerd worden om stil te staan bij deze kwesties. De audiogetuigenissen werden door middel van tekeningen en foto's omgezet in beelden. Sommige verhalen beschrijven het gevoel van schaamte en druk dat sommige rechthebbenden ervaren, alsook de moeilijkheden om een dialoog met de maatschappelijk werkers op te bouwen.

Deze verhalen wijzen vooral op het gebrekkige respect voor de waardigheid van de rechthebbenden, de machtsongelijkheid en de complexe administratieve verplichtingen bij de OCMW's, maar ook op de fragiele arbeidsomstandigheden en de daaruit voortvloeiende stress. Het doel van het actieonderzoek is dan ook om de overheidsinstanties te adviseren over het verbeteren van de maatschappelijke hulp en het verlichten van de administratieve

verplichtingen. Op die manier kunnen meer mensen hun rechten uitoefenen en vergroot het respect voor ieders menselijke waardigheid.

Het onderzoek leidde tot een informatiebrochure voor de OCMW's en tot verschillende publicaties. Alle verhalen zijn ook online beschikbaar.

Claes, E. , Michielsens, F., Clever, J., Chatar, K., Cartach en Caps (23 september 2024) In Brusselse OCMW's voelen zowel medewerkers als cliënten zich in de steek gelaten'. sociaal.net. <https://sociaal.net/achtergrond/brusselse-ocmws-onder-de-loep/>

Claes, E., Michielsens, F., Clever, J., Chatar, K., Cartach en Caps (2024), Investeer in onze OCMW's. Vooral in Brussel, De gids op maatschappelijk gebied.

Claes, E. , Clever, J., Michielsens, F. , Collectief Cartach. (2024). Broze menselijke mogelijkheden. Grondrechten en Armoede, 2024, 3, 23-43. <https://droitpauvrete.be/nl/gebroken-menselijke-mogelijkheden-tijdschrift-3-2024/>

Collectief Cartach (8 oktober 2020). Leefloon is een mensenrecht. sociaal.net. <https://sociaal.net/opinie/leefloon-is-een-mensenrecht/>

INITIATIEVEN

JOURNAL INTIME D'UN GROUPE DE FEMMES: UITROL VAN EEN GEMEENSCHAPSGERICHT GEZONDHEIDSINITIATIEF

 4 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Vzw Les Pissenlits

GEBIED Anderlecht

PERIODE 2008-2025

Het *Journal intime d'un Groupe de femmes* is een soort van dagboek dat samengesteld werd op basis van de gesprekken in de discussie- en actiegroep 'Femmes, hormones et sociétés'. Deze groep telde negentien leden, allemaal vrouwen, die over hun ervaring als vrouw wilden spreken (fysiologie, leven in een relatie, seksualiteit, genderidentiteit, verhouding tot de normen en de samenleving, enz.).

Het gaat om een initiatief van Les Pissenlits, een vzw die zich bezighoudt met gemeenschapsgerichte gezondheidsinitiatieven. De groep is ontstaan uit een activiteit rond gezondheid en welzijn, waarbij sportactiviteiten gecombineerd werden met gesprekken over gezondheidskwesties. Deze activiteit groeide uit tot een groep rond vrouwelijke gezondheid. In een latere fase uitte een aantal deelnemers de behoefte aan een 'safe space' waar ze over intieme kwesties kunnen spreken en experts kunnen uitnodigen. Dit leidde tot de oprichting van de groep, waarvan de getuigenissen als basis dienden voor een boek.

Deze vrouwengroep was actief tussen 2008 en 2012 en bestond uit een zeer divers publiek. De vrouwen waren afkomstig uit verschillende culturen en hadden een diverse geografische afkomst, verschillende leeftijden en uiteenlopende levenslopen. De groep bestond trouwens ook uit een aantal dove leden, wat verklaart waarom het boek vertaald werd in gebarentaal (beschikbaar in de vorm van YouTube-video's).

Het boek was het werk van een kleinere werkgroep bestaande uit vier leden van de eerste discussiegroep en verschillende medewerkers van Les Pissenlits. Door het intieme karakter van de gesprekken werden alle uitspraken geanonimiseerd zodat de deelnemers en hun

naasten niet bekend gemaakt werden.

De groep en het daaruit voortvloeiende boek boden de leden de kans om andere vrouwen te ontmoeten, over hun leven te vertellen en voor zichzelf, hun omgeving en de lezers van het boek vooroordelen over tal van onderwerpen te ontcrachten: de verhouding tot genders, toegewezen rollen, doofheid, enz. De verspreiding van het boek zorgt ervoor dat de hiertoe opgerichte werkgroep blijft voortbestaan.

“Dankzij deze personen kon ik met andere soorten mensen in verbinding komen. Ik vroeg me af hoe andere vrouwen in andere landen en andere culturen hun vrouwelijkheid beleven. Ik ben nu een stuk nieuwsgieriger en durf veel meer vragen te stellen. Ik ben me nu bewust van het verschil in culturen. Er is zoveel rijkdom en er zijn zoveel mogelijkheden. Wat onze hormonen betreft, bijvoorbeeld, denken we vaak dat we allemaal hetzelfde geprogrammeerd zijn, terwijl we zoveel verschillen.” – een lid van de groep ‘Femmes, hormones et société’

Artikel van Juliette Vanderveken in het tijdschrift *Education Santé*: <https://educationsante.be/journal-intime-dun-groupe-de-femmes/>

Het boek is digitaal en in gebarentaal (Franstalig Belgisch) beschikbaar: <https://www.lespissenlits.be/ressources/nos-realizations/journal-intime-dun-groupe-de-femmes-traduction-en-lsfb>

Het papieren boek is verkrijgbaar via de vzw Les Pissenlits (Lambert Crickxstraat 19, 1070 Anderlecht)

INITIATIEVEN

PEERONDERSTEUNING: WANNEER MENSEN ERVARINGSDESKUNDIGEN WORDEN

 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) SMES

GEBIED Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PERIODE Sinds 2015

Het SMES is een vereniging die ontstond uit een samenwerking tussen actoren uit de sector van mentale gezondheid en de maatschappelijke sector. Voor haar werking ontwikkelde ze functies voor peerondersteuning. Deze functie werd bijvoorbeeld geïntegreerd in het Housing First-project. Dit project wil iets doen aan de moeilijkheden van daklozen die met allerlei ernstige mentale problemen en verslavingen kampen, te beginnen bij het garanderen van stabiele huisvesting.

De peerondersteuning wordt verstrekt door vaste werknemers van de vereniging die deel uitmaken van een transdisciplinair team dat mensen begeleidt bij het vinden van een woning. Deze ervaringsdeskundigen hebben ooit in een gelijkaardige situatie gezeten als de mensen die nieuwe huisvesting krijgen.

Ze moeten deze mensen in eerste instantie hoop en optimisme geven, zodat ze zien hoe hun situatie kan veranderen. Daarnaast beschikken ze ook over de nodige vaardigheden om zich begripvol op te stellen, empathie te tonen en onbevooroordeeld te kijken naar de mensen die ze begeleiden. Ze begeleiden ook de andere professionals uit het team van hulpverleners, vooral met als doel om hun vooroordelen over de begeleide personen te ontcrachten en om hun opvattingen bij te sturen over wat er bij hulpaanvragen komt kijken en welk type zorg het meest aangewezen is. Ze helpen dus de professionele houding van de hulpverleners in vraag te stellen met het oog op het verbeteren van de ondersteuning, in lijn met de filosofie van het herstel.

INITIATIEVEN

DE VAKBOND DER GIGANTEN: WELKE STRIJD VOEREN?

🕒 2,5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) De Vakbond der Giganten

GEBIED Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PERIODE Sinds 2019

De Vakbond der Giganten ('gigant' als acroniem van Geweldig Individu in Gigantische Armoede maar Niet zonder Trots) is een burgerorganisatie van mensen zonder huisvesting of met slechte huisvesting die proberen op te komen voor hun rechten. Het collectief vergadert iedere maandagnamiddag bij de vzw DoucheFLUX om concrete acties op poten te zetten.

Zoals de naam aangeeft, heeft de Vakbond der Giganten bijgedragen aan een nieuwe woordenschat wanneer het om thuislozen en hun levenservaringen gaat. Deze woordenschat is opgenomen in een online woordenboek. Met deze woordenschat kunnen de leden van de vakbond zich de taal toe-eigenen waarmee zij beschreven worden en kunnen ze de vooroordelen en stigmatisering jegens hen bestrijden. Zo verkiezen ze de term 'thuisloosheid' in plaats van 'dakloosheid', aangezien de eerste verwijst naar een 'eigen' plek, en niet gewoon een dak boven je hoofd.

De organisatie beschikt ook over een online politieke toolbox met haar eisen, acties, strijdpunten, slogans en visuals waar iedereen vrij toegang toe heeft. Daarnaast heeft ze een politiek programma om te communiceren met de overheid en het grote publiek.

De Vakbond der Giganten organiseert ook een zomeruniversiteit (die weliswaar in de winter plaatsvindt) waar gesproken en nagedacht wordt over de manier waarop er een einde gemaakt kan worden aan thuisloosheid. Er worden regelmatig bijeenkomsten georganiseerd om het recht op huisvesting voor iedereen te verdedigen.

INITIATIEVEN

OPBOUWWERK, WAT HOUDT DAT IN? GEMEENSCHAPSWERK IN PETERBOS

🕒 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) SAAMO

GEBIED De Peterboswijk (Anderlecht)

PERIODE 2021-2025

SAAMO is een Nederlandstalige Brusselse vzw die aan een weerbare, dynamische, rechtvaardige en solidaire samenleving bouwt. De vereniging bestrijdt iedere vorm van sociale uitsluiting, zowel op individueel niveau als op het niveau van gemeenschappen en zelfs van de samenleving in haar geheel. Ze gelooft in het vermogen van mensen om de samenleving rondom hen te veranderen. Ter ondersteuning van deze verandering start de vereniging een reeks gemeenschapsinitiatieven op in verschillende Brusselse wijken en bij een uiteenlopend publiek.

Het project in de Anderlechtse Peterboswijk sluit aan op de overeenkomst van het project voor sociale cohesie (PSC), maar kan ook rekenen op SAAMO-middelen die verkregen werden in het kader van het decreet 'Maatschappelijk Opbouwwerk' van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. De activiteiten worden georganiseerd vanuit een buurthuis tussen de woningen in Peterbos.

Het gemeenschapsinitiatief in Peterbos vertrekt vanuit een model op basis van leren, ontmoeten, politiseren en verwijzen, dat ontwikkeld werd door SAAMO. Dit leidde tot de uitrol van verschillende activiteiten:

- ★ **Leren:** lessen Frans, informatica, enz.
- ★ **Politiseren:** SAAMO creëert bewustzijn over verschillende onderwerpen zoals de slechte kwaliteit van woningen, de digitale kloof, discriminatie, enz.

INITIATIEVEN

SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK IN DE OCMW'S

🕒 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) OCMW Brussel

GEBIED Stad Brussel

PERIODE Sinds 2018

Het OCMW van Brussel is een publieke organisatie met als hoofddoel om ervoor te zorgen dat de inwoners toegang hebben tot een minimum aan sociale rechten. Daartoe ontwikkelt het onder andere gemeenschapswerk.

Het OCMW leidt de cel Sociale Coördinatie van de gemeente. Dit platform verzamelt Brusselse organisaties en verenigingen voor sociale actie. Een van de opdrachten van het OCMW van Brussel is om samen met lokale actoren gemeenschapsprojecten te ontwikkelen, met als doel om bij te dragen aan de emancipatie en sociale integratie van mensen in een preciaire situatie.

In dat kader biedt de cel Sociale Coördinatie methodologische ondersteuning bij het beheer van projecten en bij sociologische en sociale analyses, neemt ze deel aan de stuurgroepen van projecten en wordt ze geraadpleegd bij alle specifieke verzoeken die buiten het kader van het dagelijkse maatschappelijk werk vallen. De cel Sociale Coördinatie beschikt ook over wijkreferenten die samen met de inwoners van de gemeente gemeenschapsinitiatieven kunnen opzetten.

Het OCMW maakt daarnaast gebruik van de lokale welzijns- en gezondheidscontracten (LWGC's) voor de ontwikkeling van gemeenschapsacties in samenwerking met lokale organisaties.

Binnen het OCMW spreekt men liever over 'collectieve interventie' dan over gemeenschapswerk. Toch liggen beide termen qua definitie vrij dicht bij elkaar, aangezien de eerste beschreven wordt als "acties van maatschappelijk werkers gericht op groepen personen die worden gekenmerkt door een gemeenschap van belangen (op geografisch vlak, ten opzichte van een instelling, met

een specifieke problematiek...)teneinde bij de individuen een empowermentproces te bevorderen door het belichten van hun vaardigheden”.

Binnen het OCMW zijn er heel wat collectieve interventieprojecten, die zich van elkaar onderscheiden door hun geografisch gebied en de beoogde gemeenschap. Hieronder enkele voorbeelden:

- * Cultureel comité 18-25 jaar
- * Vrouwenproject Noordwijk
- * Jongerenproject sociaal-professionele inschakeling van het Wijkcontract Noord
- * Gemeenschapsgerichte aanpak van de toegang tot huisvesting
- * Cel Roma
- * Cel sekswerkers
- * Gemeenschapsgroep van he Programma voor de Voltooiing van het Migratietraject
- * Gezamenlijke activiteiten met jongeren en jeugdwerkers van de huiswerkschool en de jeugddienst
- * Seniorencomité van het woonzorgcentrum

INITIATIEVEN

VZW CALAME: EEN AUTONOME CEL VOOR JONGEREN

🕒 2,5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) De vzw Calame

GEBIED Sint-Joost-ten-Node

PERIODE Sinds 2010

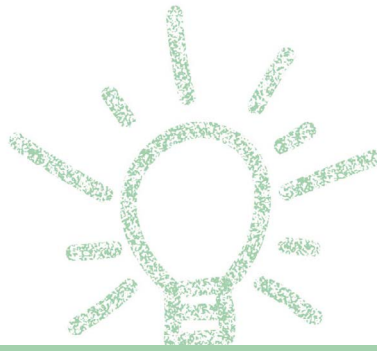
De vzw Calame is een centrum voor jongeren, schoolbegeleiding en ondersteuning voor ouders. Ze organiseert workshops voor schoolbegeleiding voor kinderen in het lager onderwijs (vanaf het derde leerjaar) en voor jongeren in het middelbaar en hoger onderwijs. Al vanaf het ontstaan van de vzw werden zowel jongeren als hun ouders betrokken bij de werking. Nu begeleidt Calame meer dan 150 jongeren in hun studies. De vereniging bestaat uit twee werknemers en achttien vrijwilligers, waarvan dertien jongvolwassenen die vroeger studiehulp van Calame gekregen hadden.

De vereniging beschikt over een **autonome cel** waar jongeren hun eigen projecten kunnen opstarten.

Calame focust op de versterking van het handelingsvermogen van de jongeren door een juiste balans te bieden tussen begeleiding en autonomie. Deze organisatorische autonomie geldt vooral voor de groep van 16- tot 22-jarigen, ook wel 'de erfgenamen' genoemd. In het kader van solidariteitsprojecten of projecten voor internationale uitwisseling organiseerden zij verschillende reizen. Een van de doelen is om de jongeren de kans te bieden hun vaardigheden te ontwikkelen met het oog op een eventuele carrière als animator binnen Calame.

Op die manier wordt er geleidelijk gewerkt aan de autonomie van de jongeren, zowel individueel als op groepsniveau. De jongste deelnemers worden intensiever begeleid en krijgen in de loop van hun traject meer verantwoordelijkheden.

INITIATIEVEN

PLEITEN ACHTER DE TRALIËS, GEMEENSCHAPSGROEP IN DE GEVANGENIS VAN HAREN

🕒 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) I.Care

GEBIED Gevangenis van Haren (Brussel)

PERIODE Sinds juli 2024

I.Care (laboratorium voor gezondheidsinnovatie in afgesloten omgevingen) is een vzw die zich inzet voor gezondheidsbevordering. De vzw heeft als doel gedetineerden allesomvattende gezondheidszorg te bieden, ervoor te zorgen dat ze zowel tijdens hun opsluiting als na hun vrijlating altijd op zorgverlening kunnen rekenen en de algemene gezondheidssituatie in gevangenissen te verbeteren.

De vereniging beschikt over verschillende projecten, waaronder care.connexion. Dit project bestaat uit een gemeenschapsgroep binnen de gevangenis van Haren, die geleid wordt door twee medewerkers van de gemeenschapspool van de vereniging.

De manier waarop de deelnemers van de gemeenschapsgroep hun verblijf in de gevangenis ervaren, dient als startpunt voor de denkoefening. De acties worden geselecteerd op basis van de ervaringen van de deelnemers en de manier waarop ze die ervaringen beleven. Vervolgens probeert het project, rekening houdend met de verwachtingen van de deelnemers, de actie tot een goed einde te brengen.

De groep heeft ervoor gekozen om aan de slag te gaan met **de kantine**. Een kantine is in het gevangeniswezen een catalogus met producten (voeding, verzorgingsproducten, gebruiksartikelen, enz.) waar gedetineerden aankopen uit kunnen doen. Maar het aanbod is soms zeer beperkt, met vaak erg willekeurige en weinig transparante prijzen die bovendien vaak hoger liggen dan buiten de gevangenis. Daarom wilden de deelnemers aan de gemeenschapsgroep inspraak in het aanbod en meer duidelijkheid over de manier waarop de prijzen bepaald worden.

De actie leidde tot een pleidooi dat aan de gevangenisdirectie overhandigd werd. Hierin drong de groep onder andere aan op een uitbreiding van de catalogus, lagere prijzen en een groter aanbod van witte producten. Daarnaast wilden ze overleg kunnen plegen over de 'kantine' en deze op elk moment evalueren door rekening te houden met opmerkingen (voorraadbeheer, uitdelen van vervallen producten) en met eventuele leveringsproblemen.

Naar aanleiding van deze actie besloot de directie de gevangenen meer te betrekken bij de beslissingen, met rechtstreekse invloed op hun leefomstandigheden als gevolg.

Ook na deze beslissing blijft de gemeenschapsgroep samenkomen. Het doel is om andere problemen te identificeren waar actie op kan worden ondernomen. De directie is alvast in afwachting van andere pleidooien.

Aanbevelingen van de gemeenschapsgroep over de kantine:

Beheer van de bestellingen

- Overstap naar online beheer van de bestellingen via Télió
- Voor elk product het merk vermelden/vermelden of het om een wit product gaat (goedkoper generiek product zonder merk)
- Voor ieder product foto's toevoegen

Productaanbod

- Het aanbod van witte producten vergroten
- Een permanent halalaanbod opnemen in de kantine
- Producten toevoegen waar in een enquête bij de gedetineerden vraag naar blijkt te zijn
- Producten toevoegen die in mei 2025 uit het aanbod gehaald werden
- Een catalogus die nauwer aansluit bij die van de gevangenis van Lantin of Leuze

Gebruik kunnen maken van de vergaderzalen voor het overlegcomité

INITIATIEVEN

STEDELIJKE GERECHTIGHEID IN BRUSSEL: WANNEER INWONERS EN MAATSCHAPPELIJK WERKERS ANDERE ANTWOORDEN VERWACHTEN

🕒 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Burgergroep 'Démocratie Active Bruxelles'

GEBIED Sint-Gillis

PERIODE Sinds 2021

De burgergroep 'Démocratie Active Bruxelles' verzamelt inwoners en maatschappelijk werkers uit Sint-Gillis. De groep ontstond als reactie op de ordehandhavingsmaatregelen en het repressieve politieoptreden in de gemeente.

Sint-Gillis gaat gebukt onder veel drugsgebruik en -handel en, als reactie daarop, onder een groot aantal politieoptredens. De burgers vinden deze interventies echter niet doeltreffend. Volgens hen stigmatiseren ze de gemeente en haar inwoners en wordt er te los omgesprongen met de burgerrechten van de opgepakte personen. Ze zijn van mening dat er andere interventiemethoden moeten komen, meer bepaald in de vorm van een sterker sociaal en economisch beleid voor de meest kwetsbare mensen. Maar de burgergroep verzet zich vooral tegen de interventies door de politiek en de politiekorpsen, die ze als onrechtvaardig beschouwt.

Zo droeg de burgergroep bij aan de ontmanteling van de Uneus-politiebrigade, die bekendstond om haar gewelddadige en discriminerende methoden. Nu verzet de groep zich tegen het 'anti-armen'-beleid, dat onder andere een verbod op alcoholgebruik in de openbare ruimte oplegt. Ze verzet zich ook tegen andere groepen van inwoners die oproepen tot meer veiligheid en repressie.

De burgergroep komt regelmatig samen om de problemen van de inwoners van de gemeente te bespreken. Daarnaast organiseert ze gesprekken met andere organisaties en probeert ze overleg op te starten met het gemeentebestuur en andere gemeentelijke actoren. Haar leden gaan deur aan deur om in gesprek te gaan met de inwoners en organiseren wijkbezoeken om

INITIATIEVEN

DUURZAME WIJK CITYZEN: DE WIJK VERSTERKEN ROND VOEDING

 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) PSC 'De Là-Haut' en het collectief City Zen

GEBIED Platowijk in Evere

PERIODE Sinds 2017

In 2017 sloegen de inwoners die meewerkten aan de moestuinen van de sociale huisvestingsmaatschappij Evercity de handen in elkaar om de aangrenzende verwaarloosde gemeenteterreinen op te knappen. Ze deden een beroep op het PSC (project voor sociale cohesie) 'De Là-Haut' om hen te begeleiden in het proces voor burgerdynamiek. Dit PSC hielp hen bij het bepalen van hun waarden en gemeenschappelijke doelstellingen, het zoeken naar middelen en het opzetten van een beheersstructuur voor het project. Op die manier ontstond het duurzame wijkproject CityZen.

De burgergroep begon met de plaatsing van bijenkorven voor professionele imkers. Vervolgens werd er een bloementuin aangelegd, werden er fruitbomen geplant en kwam er een collectieve moestuin. Met de gekweekte groenten en fruit maakten de inwoners confituur en werd er soep uitgedeeld. Tot slot werden er ook andere activiteiten georganiseerd zoals kookgroepen, een timmerwerkplaats voor burgers, een solidariteitswinkel, een naaiatelier, enzovoort.

Het doel van het project was om de nodige middelen te bieden om een deel van de buurtbewoners te helpen met hun voeding. Op die manier verdedigt het project het recht op voldoende en kwaliteitsvolle voeding, zonder enige vorm van discriminatie of stigmatisering. Daarnaast versterkt het project de sociale cohesie tussen burgers en maakt het de wijk levendiger.

Hoewel de moestuin en een deel van de activiteiten door de inwoners zelf beheerd worden, blijft het team van het PSC betrokken bij de werking van het project. De groep beschikt over een handvest en specifieke regels voor gezamenlijke besluitvorming. De beslissingen worden unaniem genomen en steunen dus op dialoog en overleg tussen de leden. De projecten werken

INITIATIEVEN

CAROLOCATAIRES ENSEMBLE: VAKBONDSBENADERING OP HET VLAK VAN HUISVESTING

 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Carolocataires Ensemble

GEBIED Charleroi

PERIODE Sinds 2024

Als reactie op de verouderde en slecht geïsoleerde woningen met buitensporige huurprijzen sloegen de inwoners van Charleroi de handen in elkaar voor 'Carolocataires Ensemble', een syndicaat door en voor huurders. De vereniging krijgt steun van het Rassemblement Wallon pour le Droit à l'Habitat (RWDH).

Carolocataires Ensemble is een democratische en participatieve vereniging die via collectieve en niet-gewelddadige acties opkomt voor het recht op waardig en betaalbaar wonen. De huurders zetten zich in om druk uit te oefenen op de verhuurders en de overheid om veranderingen in het voordeel van de huurders af te dwingen. De nadruk ligt op slechte huisvesting en problemen met isolatie en hygiëne. Elke huurder in Charleroi kan zich aansluiten bij het syndicaat door een minimale maandelijkse bijdrage van 5 euro te betalen, zoals beslist door de leden van de organisatie.

Het syndicaat baseert zich op de principes van *Community Organizing*¹. De leden gaan actief op zoek naar andere huurders door deur-aan-deurbezoeken en door mensen op straat aan te spreken. De gesprekken leiden tot het oplijsten van de problemen waar de huurders in hun woning mee kampen. Op basis daarvan gaat het syndicaat samen met de betrokken huurders over tot directe acties en vraagt het de verhuurders en de overheid om de problemen aan te pakken.

¹ Zie de fiche Werkwijzen 'Community Organizing'

Het syndicaat richtte zich ook rechtstreeks tot de gemeente door middel van een mobilisatie tijdens de nieuwjaarsreceptie van de stad Charleroi. Op die manier slaagden ze erin om een afspraak met de schepen voor huisvesting af te dwingen.

De eerste campagne betrof de slechte woonomstandigheden en het gebrek aan isolatie in een appartementsgebouw. Door in plaats van individuele verzoeken aan het adres van de verhuurder te kiezen voor een collectief optreden, konden ze rechtstreeks onderhandelen. Het resultaat: de schade werd in alle woningen hersteld en de gevel werd geïsoleerd.

Het syndicaat blijft zich inzetten voor huurders in Charleroi en versterkt de samenwerking met andere organisaties, zowel lokaal als nationaal. In andere gemeenten bestaan er gelijkaardige verenigingen, bijvoorbeeld in Brussel (Wuune) en Namen (Lune).

+ Facebook-pagina van het syndicaat: <https://www.facebook.com/p/Carolocataires-Ensemble-61567334588697/>

Voorstelling van het syndicaat op de website van de RWDH: <https://rwdh.be/?p=2062>

INITIATIEVEN

STEUNPUNT SOCIALENERGIE: GEMEENSCHAPSWERK ALS REACTIE OP ENERGIEARMOEDE

 5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Steunpunt SocialEnergie van de Federatie van de Maatschappelijke Diensten (FdSS) en Équipes Populaires

GEBIED Oudergem

PERIODE 2023-2025

Het Steunpunt SocialEnergie is een cel binnen de Federatie van de Maatschappelijke Diensten (FdSS). Het ondersteunt eerstelijnsmedewerkers in de sociale sector bij energiegerelateerde vragen (water, elektriciteit en gas) voor Brusselse huishoudens. Het Steunpunt kreeg in het kader van zijn opdracht een verzoek van een werknemer van Equipes Populaires, een organisatie die aangesloten is bij Mouvement Ouvrier Chrétien (MOC). Deze werknemer is het aanspreekpunt voor huurders van woningen van eenzelfde sociale huisvestingsmaatschappij. Deze huurders kampten met verschillende problemen, vooral op het vlak van kostenafrekeningen. Ze vroegen meer informatie over de berekeningswijze en over de betekenis van bepaalde verbruiksposten.

Dankzij de actie konden de huurders gezamenlijk een probleem aanpakken dat voordien individueel opgelost moest worden: elk huishouden hield zich bezig met zijn eigen afrekening en stapte individueel naar de sociale huisvestingsmaatschappij. Door zich te verenigen, kwamen de bewoners erachter dat ze allemaal met dezelfde moeilijkheden en hetzelfde gebrek aan informatie zaten.

Om nog andere huurders met dit probleem te verzamelen, organiseerden het Steunpunt SocialEnergie en Equipes Populaires een BRI-Co¹. Zo kregen de huurders van sociale woningen toegang tot een ontmoetings- en gespreksruimte waar ze hun afrekening konden laten controleren. Op die manier kwamen er nog andere problemen van de inwoners naar voren. Het BRI-Co-team bleef de collectieve aanpak ondersteunen, met nog meer interessante

¹ Zie de fiche Initiatieven 'De BRI-Co's: een collectieve aanpak opbouwen in volkswijken'

bijeenkomsten als resultaat.

Op basis van deze vaststellingen vroegen de huurders een ontmoeting met de directeurs van de sociale huisvestingsmaatschappij om meer details te krijgen. Helaas konden de vertegenwoordigers van de huisvestingsmaatschappij slechts op een deel van de vragen antwoorden. Daarom werd tijdens de ontmoeting overeengekomen om een brief te sturen met de andere vragen die de huurders over hun afrekeningen hadden. Hoewel er voor een deel van de vragen verduidelijking gegeven werd, bleef een aantal vragen onbeantwoord. Huurders die dat wensten, konden bij de ontvangst van hun volgende afrekening een afspraak maken met de boekhoudafdeling om meer informatie te verkrijgen. Op die manier konden een aantal onopgehelderde zaken verduidelijkt worden.

Op een bepaald moment werd overwogen om over te gaan tot het indienen van een collectieve klacht of individuele klachten, maar uit schrik voor represailles verkozen velen dit niet te doen. Daarom werd er een collectieve nota naar de huisvestingsmaatschappij gestuurd met daarin zeven voorstellen om de kostenafrekening te verbeteren. Op vraag van de bewoners werd deze nota opgesteld in naam van het Steunpunt SocialEnergie op basis van de gezamenlijke input. De sociale huisvestingsmaatschappij ging in op een deel van deze voorstellen. Omdat een aantal vragen over de afrekeningen nog altijd niet opgehelderd zijn, blijft Equipes Populaires samenwerken met de groep die nog andere problemen ondervindt.

Publicatie 'Le groupe, catalyseur d'énergie – Carnet d'expérimentations d'une réponse collective à la précarité énergétique': <https://www.socialenergie.be/nl/publications/focus-3-le-groupe//>

Website van het Steunpunt SocialEnergie: <https://www.socialenergie.be>

Website van Equipes Populaires Brussel: <https://www.equipespopulaires.be/bruxelles/#groups>

INITIATIEVEN

LA VOIX DES SANS-PAPIERS: ACTOREN EN ACTIVISTEN OPLEIDEN ZODAT ZE STERKER STAAN TEN AANZIEN VAN DISCRIMINERENDE EN STIGMATISERENDE BELEIDSMATREGELEN

🕒 3 minuten

INITIATIEFNEMER(S) La Voix des Sans-Papiers in Brussel

GEBIED Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PERIODE Sinds 2014

La Voix des Sans-Papiers (VSP) is een collectief van mensen zonder papieren in België. Ze komen op voor regularisatie voor iedereen en zoeken actief naar huisvestingsoplossingen, bijvoorbeeld door tijdelijke bewoningen te organiseren en te ondersteunen.

Het collectief is ontstaan toen een groep mensen zonder papieren een leegstaand gebouw bezette. Zo'n 260 mensen vonden daar onderdak. Ze kwamen uit twaalf verschillende landen, waaronder Senegal, Guinee, Mauritanië, Burkina Faso en Marokko. Na een uitzetting moesten de bewoners het gebouw verlaten. Sindsdien verbleven ze op meer dan tien verschillende locaties, met een voortdurende wissel van mensen die er verblijven.

Binnen VSP is de organisatie gebaseerd op algemene vergaderingen waar alle leden welkom zijn. Het dagelijks beheer wordt waargenomen door een comité van verkozen leden, die op elk moment vervangen kunnen worden. Het collectief kan ook rekenen op een netwerk van 'ondersteuners', bestaande uit politieke groepen, verenigingen en buurtbewoners, die regelmatig samenkomen op initiatief van het collectief. VSP werkt nauw samen met andere collectieven van mensen zonder papieren en met andere bezettingslocaties en neemt actief deel aan de Coördinatie van Mensen zonder Papieren.

Het collectief zet verschillende acties op. Het project 'Y en a marre' (YEAM) brengt bijvoorbeeld leden van het collectief in contact met ondersteuners. Door op die manier tandems te vormen, kunnen mensen zonder papieren individuele begeleiding krijgen.

INITIATIEVEN

ANTENNE TOURNESOL: GEMEENSCHAPSWERK IN EEN MEDISCH HUIS IN JETTE

 2 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Medisch huis 'Antenne Tournesol'

GEBIED Jette

PERIODE

Bij het medisch huis 'Antenne Tournesol' staan twee halftijdse medewerkers in voor de organisatie van gemeenschapsactiviteiten. Bepaalde activiteiten worden zelfstandig georganiseerd door de patiënten van het medisch huis. In dat kader zijn er verschillende initiatieven ontstaan:

Het atelier 'Chez eux': een open ontmoetingsplek waar iedereen welkom is. Het is een laagdrempelig moment om ideeën uit te wisselen en collectieve projecten op te zetten.

Het uitwisselingsnetwerk 'La Boussole': nog een plek waar mensen kennis en vaardigheden met elkaar kunnen delen. De aanwezigen kunnen anderen iets aanleren wat ze graag doen. De activiteiten zijn heel divers (koken, tekenen, mechanica, breien, fietsen, dans, sport...).

Het zwemproject: dit project werd opgestart door kinderen die wilden leren zwemmen, maar van wie de ouders zelf niet kunnen zwemmen. Aangezien hun ouders niet naar een openbaar zwembad willen trekken, zoeken ze naar andere oplossingen.

Een wandelgroep: er worden regelmatig gezondheidswandelingen georganiseerd door patiënten van het medisch huis.

Sommige patiënten zijn ook betrokken bij het beheer van het medisch huis. Zij hebben bijvoorbeeld voorgesteld om de wachtruimte opnieuw te schilderen.

INITIATIEVEN

ENTR'AIDE DES MAROLLES: GEMEENSCHAPSWERK ONDERSTEUNEN, IN VRAAG STELLEN EN STIMULEREN

 2,5 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Entr'Aide des Marolles

GEBIED De Marollenwijk (Stad Brussel)

PERIODE Sinds 2002

L'Entr'Aide des Marolles is een vzw die verschillende sociale en gezondheidsdiensten samenbrengt: een algemene sociale dienst, een medisch huis, een dienst voor mentale gezondheid en een school voor Frans. Daarnaast organiseert de vzw ook heel wat gemeenschapsprojecten: de groep voor mannen uit de Marollen, de open groep, de latinogroep en de welzijnsgroep voor vrouwen uit de wijk.

De welzijnsgroep werd oorspronkelijk opgericht door vrouwen in het kader van een collectieve activiteit rond fysieke gezondheidspreventie. De onthaaldienst had namelijk gemerkt dat veel vrouwen meer wilden bewegen, maar niet goed wisten hoe ze dat konden doen, en ook de artsen gaven aan dat beweging nodig was voor vrouwen die een sedentair leven leiden. Door het enthousiasme van de deelnemers groeide het aanbod met de jaren, zodat vrouwen uit de Marollen kunnen samenkomen, zich vrij kunnen uiten en sociale contacten kunnen leggen.

Gaandeweg zijn er steeds meer activiteiten bij gekomen: een naaiatelier, een kookgroep, een dansgroep en een atelier waar gewerkt wordt rond spanning en zelfvertrouwen via ontspanningstechnieken. Het is ook een plek waar vrouwen elkaar kunnen ontmoeten en ervaringen kunnen uitwisselen. De groep wordt begeleid door een maatschappelijk werker van L'Entr'Aide des Marolles.

De welzijnsgroep zet dus al vanaf het begin in op gezondheidsbevordering voor en door de deelnemers zelf. Het is een gemeenschapsgerichte aanpak om vrouwen sterker in hun schoenen te helpen staan en hen actief te betrekken bij de verbetering van hun eigen gezondheid.

INITIATIEVEN

LUISTERSESSIES S.TOUR - JONGEREN AAN HET WOORD

🕒 2 minuten

INITIATIEFNEMER(S) AMO Samarcande

GEBIED Brussel

PERIODE Sinds 2008

S.tour is een activiteit voor studenten maatschappelijk werk. Er wordt geluisterd naar fragmenten uit de podcast *Carnet de route*, waarin jongeren uit instellingen voor jeugdbescherming hun verhaal delen.

De bedoeling is om de studenten te confronteren met soms moeilijke getuigenissen, die hun waarden of hun kijk op de wereld in vraag kunnen stellen. Nadat er naar het fragment geluisterd werd, gaan de deelnemers in gesprek over hoe ze op een open en niet-oordelende manier met dergelijke verhalen kunnen omgaan.

De workshop zet hen aan om stil te staan bij hun eigen vooroordelen en stereotypen. Er wordt ook duidelijk gemaakt dat er niet altijd meteen een oplossing is voor elke situatie. De maatschappelijk werkers in spe leren om af te stappen van het idee dat ze iedereen moeten 'redden' en elk probleem meteen moeten oplossen, maar om te luisteren, het tempo van de ander te respecteren en jongeren op een gepaste manier te ondersteunen.

Deze momenten van uitwisseling helpen studenten om afstand te nemen, hun blik te verruimen en samen na te denken over maatschappelijk werk.

Het project zet de studenten op die manier aan om kritisch te kijken naar bepaalde professionele houdingen die te sturend of betuttelend kunnen zijn. Het moedigt hen aan om meer rekening te houden met het standpunt van de betrokkenen, wat belangrijk is om groepen en gemeenschapsinitiatieven zo goed mogelijk te ondersteunen.

INITIATIEVEN

"PLAATS VOOR ONZE RECHTEN": EXPERIMENTELE ACTIE OM OP EEN ANDERE MANIER AAN MAATSCHAPPELIJK WERK TE DOEN

 4 minuten

INITIATIEFNEMER(S) Picol vzw

GEBIED Laken (Stad Brussel)

PERIODE Sinds 2022

Picol vzw (Partenariat Intégration Cohabitation à Laeken) is een organisatie voor permanente educatie. Ze werd in de jaren 1990 opgericht door een groep burgerverenigingen uit Laken. Picol vzw coördineert en ondersteunt de Sociale Coördinatie Laken (SCL), die onder andere een wijkanalyse maakt (het globaal herwaarderingsplan), buurtactiviteiten organiseert, professionals uit het sociale en medisch-sociale werkveld begeleidt die actief zijn in de wijk, en bezoeken aan vzw's brengt. Daarnaast organiseert ze ook het partnerschapsinitiatief 'Plaats voor onze rechten'.

Het initiatief ontstond na de coronaperiode, toen de sociale rechten van de inwoners van Laken onder druk stonden. Veel mensen hebben te maken met verschillende versnipperde diensten (ziekenfondsen, huisvestingsdiensten, gemeente, OCMW...), wat de procedures nog ingewikkelder maakt. De SCL stelde ook vast dat er minder verbinding is, dat er weinig ontmoetingsplekken zijn, dat maatschappelijk werk steeds vaker digitaal verloopt en dat het onthaal soms ontoereikend en onpersoonlijk is. Daarom stelde de SCL voor om alle lokale actoren (medewerkers van instellingen, vzw's en kraakpanden) op één plek samen te brengen.

'Plaats voor onze rechten' betekent dat een openbare ruimte (het Bockstaelplein) voor één dag ingericht wordt met een tent en zitplaatsen. Buurtbewoners kunnen langskomen voor een koffie en vertellen over de problemen waarmee zij geconfronteerd worden. De maatschappelijke hulpverleners zitten dus samen met de betrokken persoon om oplossingen aan te reiken. 'Generalisten' zorgen voor het onthaal en helpen om de mensen door te verwijzen naar de verschillende aanwezige hulpverleners. De bedoeling is om de medewerkers van diensten

uit hun kantoor te halen, de relatie tussen burgers en hulpverleners anders te organiseren en nieuwe manieren van sociaal werk uit te testen.

Naast individuele ondersteuning vormt 'Plaats voor onze rechten' een moment van gemeenschapsvorming in de wijk. Het is een laagdrempelige ontmoetingsruimte met warme dranken en eten, waar collectieve acties opgezet worden en waar ruimte is voor debat. Op basis van de ervaringen van de buurtbewoners trachten we samen de structurele oorzaken te analyseren van de situaties die voortvloeien uit tekortkomingen in het sociaal beleid. Vanuit deze ontmoetingen kunnen bovendien nieuwe initiatieven ontstaan die door de buurtbewoners zelf gedragen worden.

Picol vzw moedigt andere organisaties en sociale coördinaties aan om met deze aanpak aan de slag te gaan en die aan te passen aan hun eigen middelen en aan de noden in hun wijk. Gelijkaardige projecten vonden al plaats in andere Brusselse gemeenten en wijken (Molenbeek, Sint-Gillis en de Noordwijk).

Voorstelling van de eerste editie (juni 2022): <https://picol.be/Place-a-nos-droits>

UITDAGINGEN

- VOOR WIE IS GEMEENSCHAPSWERK BEDOELD?>
- HOE BETREK JE MENSEN BIJ GEMEENSCHAPSWERK?>
- HOE ORGANISEER JE JE EN BLIJF JE TEGELIJK OPEN
VOOR ZOVEEL MOGELIJK MENSEN?>
- HOE ZORG JE ERVOOR DAT GEMEENSCHAPSWERK BLIJFT DUREN?>
- HOE VERSTERK JE HET HANDELINGSVERMOGEN VAN DE BETROKKENEN?>
- HOE SPREEK JE DE BELEIDSMAKERS AAN?>
- HOE VOORKOM JE DAT GEMEENSCHAPSWERK GEÏNSTRUMENTALISEERD WORDT?.....>
- WELKE HOUDING NEEM JE ALS GEMEENSCHAPSWERKER HET BEST AAN?.....>

UITDAGINGEN

VOOR WIE IS GEMEENSCHAPSWERK BEDOELD?

🕒 7 minuten

Zoals de naam het al zegt, is gemeenschapswerk gebaseerd op het mobiliseren van mensen die deel uitmaken van een **gemeenschap**. Gemeenschappen zijn sociale groepen waarin de leden bepaalde kenmerken delen die verklaren waarom ze samen handelen. Ze kunnen ontstaan rond **gedeelde interesses, problemen of kwetsbaarheden**, maar ook rond **eenzelfde territoriale verbondenheid** of een **gedeelde identiteit**. Een gemeenschap kan verschillende van deze elementen combineren.

Een andere benaming voor gemeenschap is '**publiek**', in de zin van mensen die samenkomen rond een gedeeld belang of probleem dat hen raakt of bezighoudt. Het helpt hen om een gezamenlijke identiteit op te bouwen, zich te uiten en samen actie te ondernemen. Er is sprake van een publiek wanneer dit verder gaat dan de privésfeer en er interactie is met andere groepen in het openbaar.

De term 'publiek' verschilt van de term 'doelgroep' die vaak gebruikt wordt in de sociale en gezondheidssector. In die context verwijst het naar vooraf afgebakende categorieën die bepaald worden door de beleidsmakers, organisaties en de professionals die instaan voor hun ondersteuning.

TUSSEN OPGELEGDE EN ZELFGEKOZEN IDENTITEITEN

Een publiek wordt soms van buitenaf bepaald. Dat botst echter met twee belangrijke aspecten van gemeenschapswerk. Enerzijds wil men via gemeenschapswerk mensen in hun geheel benaderen en samen met hen bepalen rond welke thema's ze prioritair willen werken. Anderzijds vertrekt gemeenschapswerk vanuit de noden en verwachtingen van deze mensen.

Een andere manier om een publiek binnen het gemeenschapswerk te bepalen, bestaat erin de mensen de ruimte te laten om dit zelf te doen. Organisaties die initiatieven opzetten, kunnen zich richten op een vooraf bepaald publiek, maar kunnen de betrokkenen ook mee laten bepalen hoe zij zich definiëren. Zo kan men toestappen op een dakloze zonder ervan uit te gaan dat huisvesting de grootste prioriteit is voor deze persoon. Het is dan belangrijk dat men de tijd

neemt om te luisteren naar de noden en wensen van de persoon. Door samen te bepalen rond welke gedeelde problemen zij willen werken, krijgt hun identiteit stilaan vorm, die bovendien kan veranderen in de tijd.

VERSCHILLENDE MANIEREN OM EEN PUBLIEK TE BENOEMEN

Er bestaan ook een aantal algemene termen om een publiek nader te omschrijven. Deze termen kunnen gehanteerd worden door de mensen die tot dat publiek behoren of door de organisaties en professionals die met hen willen samenwerken.

De termen '**kwetsbare persoon**' en '**persoon in een kwetsbare situatie**' worden vaak gebruikt omdat ze breed, veelzijdig en minder stigmatiserend zijn. Het kan gaan om mensen die moeilijk toegang hebben tot hun sociale en economische rechten. Of om mensen die ver van 'het systeem' staan, bijvoorbeeld omdat ze geen stabiel inkomen hebben of sociaal geïsoleerd zijn.

Dit publiek wordt ook wel omschreven als **personen in een precaire situatie**, die financiële en materiële problemen ondervinden. De term '**minderheid**' wordt soms gebruikt voor groepen die te maken hebben met specifieke vormen van discriminatie, bijvoorbeeld op basis van sociale klasse, gender, afkomst of seksuele oriëntatie en identiteit.

Met de termen '**buurtbewoner**' en '**inwoner**' kan je mensen aanduiden op basis van hun woonplaats. Zij worden dan gedefinieerd door hun aanwezigheid in een bepaalde ruimte of op een bepaald grondgebied. Deze termen echter ook stigmatiserend werken, zeker wanneer ze gekoppeld worden aan een woonplaats die zelf gemarginaliseerd is. Dat is bijvoorbeeld het geval bij volkswijken, waarmee vaak een negatieve beeldvorming gepaard gaat.

Daarnaast worden ook meer algemene termen gebruikt. Termen als '**deelnemer**', '**lid**' en soms '**activist**' worden gehanteerd om te verwijzen naar mensen aan die al betrokken zijn bij gemeenschapswerk.

Als organisaties die gemeenschapswerk verrichten al mensen bereiken via hun andere diensten, kunnen ze de term '**gebruiker**' hanteren. Deze term kan als neutraal beschouwd worden, maar wordt soms als negatief ervaren, bijvoorbeeld wanneer er vooroordelen bestaan over het gebruik van deze dienst, maar ook omdat de term een passieve connotatie kan hebben, alsof de mensen louter een dienst afnemen.

Tot slot wordt de term '**burger**' gebruikt als een bredere en meer positieve benaming, omdat die verwijst naar burgerlijke, politieke en sociale rechten. Toch voelen sommige mensen zich hierdoor niet aangesproken, zeker wanneer ze niet over een verblijfstitel beschikken.

Om die redenen gebruikt de sector van de **gezondheidsbevordering** aan Franstalige zijde van het land de term **HUC+**¹. Deze verwijst naar buurtbewoners, gebruikers, burgers en iedereen die zich niet in deze termen terugvindt.

Hoe je een groep mensen ook benoemt, het kan ertoe leiden dat er een onderscheid ontstaat tussen deze mensen en de professionals die hen begeleiden. Dat onderscheid tussen deelnemers en professionals wijst op verschillen in rol, positie en erkenning binnen gemeenschapswerk. Dit stemt tot kritisch nadenken over de rol van elke betrokkene in de gemeenschapsprocessen en over hoe professionals zich het best opstellen.

Bourmeau, S. (animateur) (2020), John Dewey et ses publics (n°2/5) [aflevering van een podcast], in *Avoir raison... avec John Dewey*, France Culture, URL: <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/avoir-raison-avec-john-dewey-et-ses-publics-5020771>

Dewey, J. (2003), *Le public et ses problèmes*, vertaald en inleiding door J. Zask, Pau: Farrago / Léo Scheer.

Zask, J. (2008), 'Le public chez Dewey : une union sociale plurielle', *Tracés. Revue de Sciences humaines*, 15, online geplaatst op 1 december 2010. URL: <http://journals.openedition.org/traces/753>

¹ Zie de fiche Werkwijzen 'Gemeenschapsgerichte gezondheidsinitiatieven'

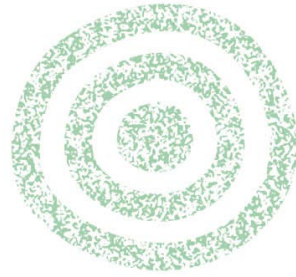

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

UITDAGINGEN

HOE BETREK JE MENSEN BIJ GEMEENSCHAPSWERK?

🕒 9 minuten

Gemeenschapsinitiatieven houden in dat mensen samenkomen en zich inzetten. Door aan dergelijke initiatieven deel te nemen, voelen mensen zich deel van een groep¹ of bevestigen ze dat gevoel, praten ze over wat hen bezighoudt en komen ze samen in actie om hun omgeving te veranderen.

OBSTAKELS VOOR MOBILISATIE

Toch is het niet altijd eenvoudig om mensen te mobiliseren voor gemeenschapswerk. Er zijn twee soorten obstakels. Enerzijds zijn er **psychologische drempels**, zoals negatieve gevoelens. Anderzijds zijn er **materiële drempels**: mensen hebben niet altijd genoeg middelen om zich langdurig in te zetten. Al deze obstakels zijn het resultaat van de samenleving waarin wij leven en treffen vooral mensen in een kwetsbare of preciaire situatie.

Negatieve gevoelens kunnen ervoor zorgen dat mensen afhaken:

- ✦ **Fatalisme.** Het gevoel dat er toch niets verandert, dus waarom zouden ze nog moeite doen?
- ✦ **Machteloosheid.** Het gevoel dat ze zelf geen verschil kunnen maken.
- ✦ **Apathie.** Het gevoel dat niets nog raakt, noch in positieve noch in negatieve zin. Als niets nog zin heeft, waarom zouden ze dan nog iets doen?
- ✦ **Isolement.** Het feit dat er geen verbondenheid is met anderen, dat ze er alleen voor staan en geen deel uitmaken van een gemeenschap.
- ✦ **Schaamte.** Het gevoel dat ze zelf schuld hebben aan hun situatie.
- ✦ **Angst.** De vrees dat er iets negatiefs kan gebeuren als ze in actie komen rond een probleem. Dat kan ook de angst zijn om zich te engageren, omdat ze bang zijn dat er te veel gevraagd zal worden.

¹ Zie de fiche Uitdagingen 'Voor wie is gemeenschapswerk bedoeld?'

Deze gevoelens hangen samen met onze sociale en politieke omgeving. Ze komen onder andere voort uit ons politieke systeem waarbij de beslissingsmacht bij een kleine groep ligt, uit vormen van discriminatie en onderdrukking die bepaalde groepen treffen, en uit dominante ideeën die sterk focussen op individuele verantwoordelijkheid en verdienste.

Er zijn ook heel wat **materiële en sociale drempels**. Het gebrek aan ruimten en collectieven en de beperkingen op het vlak van tijd en middelen door armoede en discriminatie zijn allemaal factoren waarmee rekening gehouden moet worden bij gemeenschapswerk. Het is belangrijk om deze drempels niet te zien als individuele tekortkomingen, maar als zwaktes van de omgeving, die onvoldoende aangepast is om iedereen te laten participeren.

PARTICIPATIE STIMULEREN

Hoe ga je om met deze demobiliserende context wanneer je gemeenschapswerk wilt opzetten? Tijdens deze ontmoetingsdag kwamen verschillende initiatieven en aanpakken aan bod die inspiratie geven.

Naar de mensen toe stappen. Je mag niet verwachten dat mensen spontaan deelnemen aan gemeenschapsacties, ook al voelen zij zich aangesproken. Daarom wordt vaak deur-aan-deur gewerkt om mensen te ontmoeten waar ze wonen. Je kan ook langsgaan op plekken waar ze vaak komen.

Vertrekken vanuit hun leefwereld. Dit betekent dat je open en aandachtig luistert naar wat hen bezighoudt en hen beter leert kennen. Dit kan onder meer door een gemeenschapsdiagnose uit te voeren². Afhankelijk van de fase van het gemeenschapsinitiatief, bijvoorbeeld als het probleem al bepaald werd, kan je je richten op mensen met een specifiek profiel.

De deur open laten (in twee richtingen). De deelname aan een gemeenschapsinitiatief moet zo toegankelijk mogelijk zijn. Het helpt om plekken te voorzien waar mensen eerst kunnen kennismaken met het gemeenschapswerk zonder zich meteen volledig te engageren. Het is ook belangrijk dat mensen gemakkelijk kunnen afhaken als ze dat willen. Mensen moeten kunnen deelnemen volgens hun eigen tempo en mogelijkheden.

Deelnamedruk vermijden. Je kan niet verwachten dat de betrokkenen altijd aanwezig zijn bij activiteiten en bijeenkomsten. Iedereen beslist zelf of en hoe die wil bijdragen. Dit engagement kan doorheen de tijd veranderen. Soms worden mensen verplicht om deel te nemen aan gemeenschapsactiviteiten, bijvoorbeeld in het kader van een integratie- of re-integratietraject. Dit staat echter haaks op gemeenschapspraktijken die inzetten op emancipatie. Mensen moeten dus zelf kunnen kiezen of ze deelnemen en moeten ook vrij kunnen afhaken wanneer ze dat willen.

De toegankelijkheid bevorderen. Dit betekent dat je nagaat welke materiële drempels de deelname aan gemeenschapsactiviteiten zouden kunnen beperken voor bepaalde personen.

² Zie de fiche Initiatieven 'Le Méridien: een diagnostisch gemeenschapsinitiatief in Sint-Joost-ten-Node'

Het is belangrijk om goed na te denken over het tijdstip van de bijeenkomsten, de manier van communiceren en de diensten die je kan voorzien om bepaalde mensen te helpen. Bij een initiatief van de vzw Les Pissenlits³ bijvoorbeeld worden alle activiteiten simultaan in gebarentaal aangeboden zodat dove personen kunnen deelnemen. Ook kan je alleenstaande moeders ondersteunen door kinderopvang te voorzien of door toe te laten dat ze hun kinderen meebrengen. Dit zijn maar enkele voorbeelden. Welke aanpassingen nodig zijn, hangt af van het publiek dat je wilt bereiken.

Verbondenheid creëren. Als mensen zich sociaal geïsoleerd voelen, is het belangrijk dat ze anderen kunnen ontmoeten die in een gelijkaardige situatie zitten of met wie ze ervaringen kunnen uitwisselen. Sociale verbondenheid is een cruciale motor van gemeenschapswerk, ook al is het niet het uiteindelijke doel. Het helpt ook om een positieve groepsidentiteit op te bouwen, waarbij schaamte kan plaatsmaken voor trots. Het is namelijk moeilijk om samen in actie te komen rond identiteiten waarmee men zich niet wil associëren.

Voor herkenbare plekken zorgen. Mensen nemen sneller deel aan een groep of activiteit wanneer ze zich er thuis voelen. Dat zit vaak in de details: hoe de ruimte eruitziet, hoe het werkt en hoe je het voorstelt.

Hun deelname waarderen. Geef mensen het gevoel dat hun inzet gewaardeerd wordt. Dat kan al heel eenvoudig door een warm onthaal en door hen iets te eten of te drinken aan te bieden. In sommige gevallen kan ook een deelnamevergoeding voorzien worden, al blijft dat een punt van discussie.

Zicht op verandering bieden. Maak duidelijk dat engagement echt iets kan veranderen in het leven van mensen en hun omgeving. Dat houdt ook in dat ze vertrouwen krijgen in hun eigen mogelijkheden om hun omgeving te veranderen. Maar deze veranderingen moeten concreet en haalbaar zijn. Begin dus met kleine, haalbare stappen en bouw van daaruit verder naar grotere veranderingen⁴.

3 Zie de fiche Initiatieven 'Journal intime d'un Groupe de femmes: uitrol van een gemeenschapsgericht gezondheidsinitiatief'

4 Zie de fiche Werkwijzen 'Community Organizing'

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

UITDAGINGEN

HOE ORGANISEER JE JE EN BLIJF JE TEGELIJK OPEN VOOR ZOVEEL MOGELIJK MENSEN?

🕒 6,5 minuten

Binnen het gemeenschapswerk zoeken groepen en plekken naar een evenwicht dat niet eenvoudig te vinden is: openstaan voor een zo breed mogelijk publiek en tegelijkertijd zorgen voor een organisatie die zowel democratisch als functioneel is. Openheid en inclusie gaan niet altijd zo gemakkelijk samen, omdat een grotere toegankelijkheid het moeilijker maakt om zich collectief te organiseren door het aantal mensen en hun onderlinge verschillen. Hieronder gaan we in op de uitdagingen van zo'n organisatie en bekijken we enkele manieren om een open en inclusieve werking te waarborgen.

UITDAGINGEN BIJ DE ORGANISATIE VAN GEMEENSCHAPSWERK

Hoe zorg je ervoor dat iedereen kan deelnemen? Sommige leden hebben te maken met drempels waardoor ze moeilijker kunnen deelnemen aan gemeenschapsactiviteiten¹. Dat kan bijvoorbeeld gaan over tijdsgebrek of mentale belasting. Terwijl gemeenschapswerk net mensen wil betrekken die minder snel deelnemen, trekt het in de eerste plaats vaak mensen aan die het al gewoon zijn om zich te engageren.

Moeten de groepen gemengd zijn of niet? Niet-gemengdheid houdt in dat de gemeenschapsruimten voorbehouden worden aan een beperkt publiek dat te maken heeft met een vorm van structurele discriminatie of onderdrukking. Dat geeft hen de mogelijkheid om zich te organiseren zonder druk van buitenaf. Tegelijk betekent dit dat minder mensen toegang hebben tot de gemeenschapsactiviteit. Gemengdheid daarentegen bevordert de ontmoeting en samenwerking tussen mensen die tot een verschillend publiek behoren. Maar die openheid kan ook leiden tot ongelijkheid tussen de deelnemers, waardoor bestaande machtsverhoudingen opnieuw zichtbaar worden. Paradoxaal genoeg kunnen gemengde plekken net minder toegankelijk zijn, omdat sommige mensen ze vermijden uit angst om opnieuw gemarginaliseerd te worden.

¹ Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe betrek je mensen bij gemeenschapswerk?'

Hoe leg je gezamenlijke basisafspraken vast? Een gemeenschapsruimte heeft regels of richtlijnen nodig zodat iedereen goed kan samenwerken. Daarnaast is het belangrijk dat er gedeelde waarden zijn die richting geven aan het handelen. Tegelijk moet je vermijden dat de organisatie te star wordt, want de werking moet aangepast kunnen worden wanneer die niet meer aansluit bij de noden van de groep. Dat is vooral belangrijk omdat er altijd mensen bij komen en anderen weggaan.

Hoe hou je de communicatie helder en vlot binnen de groep? Communicatie is cruciaal voor een goede werking van een gemeenschapsgroep. Het zorgt ervoor dat een collectief op lange termijn kan blijven bestaan. De wijze van communiceren verschilt echter sterk volgens het publiek en de mensen. Sommige communicatiemethoden zijn breder toegankelijk, maar worden niet door iedereen op dezelfde manier gebruikt.

ENKELE MOGELIJKHEDEN OM EEN DEMOCRATISCHE ORGANISATIE TE WAARBORGEN

Van gemeenschapsruimten niet alleen vergaderplaatsen maar ook leefruimten maken. Het zijn plekken om samen te komen, even tot rust te komen en acties te organiseren. Zo kunnen mensen zich deze ruimten eigen maken. Gemeenschapsruimten kunnen vast zijn (zoals een gebouw of zaal), maar ook mobiel of zich in het openbaar bevinden. Ze moeten in elk geval afgestemd zijn op het publiek, ook al zijn er soms praktische beperkingen.

Zowel 'safe spaces' als 'brave spaces' voorzien. *Safe spaces* zijn ruimten die bedoeld zijn voor een niet-gemengd publiek, zodat de mensen zich vrij kunnen uitdrukken en organiseren. Maar er kunnen ook *brave spaces* ingericht worden, waar mensen in een veilige context ook moeilijke thema's kunnen bespreken en van elkaar kunnen leren. Dat helpt hen om later sterker naar buiten te treden en hun rechten te laten gelden.

Afspraken en werkvormen ontwikkelen die passen bij de groep en de plek. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van een handvest of een huishoudelijk reglement. Dergelijke instrumenten helpen om vertrouwen te creëren en duidelijkheid te scheppen over hoe de ruimte gebruikt wordt. Belangrijk is om ze samen op te stellen en ook aan te passen als de groep verandert.

Communicatiemiddelen gebruiken die werken voor de groep. Sommige vormen van communicatie op afstand zijn toegankelijk voor een breed publiek. Zo wordt instant messaging (bijvoorbeeld WhatsApp) gebruikt door zeer uiteenlopende groepen binnen het gemeenschapswerk. Andere vormen zijn meer geschikt voor specifieke groepen. Zo verschilt het gebruik van sociale media sterk volgens de leeftijd.

MEMMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

UITDAGINGEN

HOE ZORG JE ERVOOR DAT GEMEENSCHAPSWERK BLIJFT DUREN?

🕒 8 minuten

Gemeenschapswerk is gericht op de lange termijn. Het duurt vaak een tijd voordat het structurele veranderingen teweegbrengt. Bovendien gaat het niet alleen om wat men bereikt, maar ook om hoe men daar geraakt. Groepen vormen¹ en mensen sterker in hun schoenen laten staan² zijn dan ook belangrijke onderdelen van gemeenschapswerk.

OBSTAKELS VOOR EEN LANGETERMIJNANPAK

Verskillende factoren maken het moeilijk om gemeenschapswerk duurzaam voort te zetten. Meestal zijn ze het gevolg van een institutionalisering van het gemeenschapswerk en van de manier waarop het ingebed is in het sociale en gezondheidssysteem.

Gemeenschapswerk gebeurt vaak door organisaties die afhankelijk zijn van overheidssubsidies. Maar door de **onzekerheid over deze middelen** zijn de gemeenschapswerkers niet altijd continu aanwezig op het terrein en worden gemeenschapsinitiatieven soms plots stopgezet.

Door met **projectsubsidies** te werken, zijn gemeenschapsinitiatieven strikt beperkt in de tijd. De initiatiefnemers moeten vooraf de doelstellingen van het project bepalen, wat het moeilijker maakt om het aan te passen aan de veranderende behoeften van het publiek. Ook kan dit ertoe leiden dat gemeenschapswerk ingezet wordt als instrument om beleidsdoelen te halen³.

Wanneer gemeenschapswerk gebaseerd is op individuele personen, zoals hulpverleners of mensen uit de gemeenschap, en zij afhaken, kan dit een impact hebben op de continuïteit van de initiatieven waarbij ze betrokken zijn.

Soms **begrijpen de mensen de doelstellingen van het gemeenschapsinitiatief niet goed**. Ze verwarren het met klassiek sociaal werk, waarbij een hulpverlener aan een loket meteen

1 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe betrek je mensen bij gemeenschapswerk?'

2 Zie de fiche Werkwijzen 'Versterking van het handelingsvermogen' en de fiche Uitdagingen 'Hoe help je mensen sterker in hun schoenen te staan?'

3 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe voorkom je dat gemeenschapswerk geïnstrumentaliseerd wordt?'

oplossingen aanreikt voor hun problemen. Gemeenschapswerk vertrekt echter vanuit een collectieve aanpak, die daar sterk van verschilt. Deze misverstanden kunnen ervoor zorgen dat mensen minder vertrouwen krijgen in de gemeenschapswerkers.

Als het moeilijk is om nieuwe mensen aan te trekken, kan dit er op termijn voor zorgen dat een gemeenschapsinitiatief stilvalt. Mobiliseren is een constant proces dat tijd en energie vraagt.

Tot slot kan de **druk van dringende situaties** het moeilijk maken om te investeren in gemeenschapswerk, dat net inzet op duurzame veranderingen die tijd vragen.

VERTREKKEN VAN WAT GEMEENSCHAPSWERK UNIEK MAAKT

Om met deze obstakels om te gaan, zijn er verschillende mogelijkheden. Ze zijn gebaseerd op een collaboratieve en begripvolle benadering en leggen de nadruk op wat gemeenschapswerk onderscheidt van andere vormen van hulpverlening.

Inzetten op belangenbehartiging om voldoende en stabiele overheidsfinanciering te krijgen voor gemeenschapswerk. Daarnaast kunnen organisaties ook andere financieringsmogelijkheden verkennen om minder afhankelijk te zijn van de overheid.

Luisteren naar de betrokkenen zodat de gemeenschapsruimten voldoen aan hun behoeften en verwachtingen. Anders bestaat het risico dat ze snel afhaken.

Tegelijkertijd is het belangrijk om **het gemeenschapswerk goed af te stemmen op de andere vormen van hulpverlening**. Dit betekent dat je het onderscheid bewaart en op de eigenheden wijst, maar ook verbindingen legt zodat mensen makkelijker toegang hebben tot de diensten die ze nodig hebben. Dat versterkt ook hun vertrouwen in gemeenschapswerk.

Dit gaat hand in hand met **sensibilisering rond wat gemeenschapswerk uniek maakt**. Gemeenschapswerkers moeten een houding⁴ aannemen die verschilt van die van andere hulpverleners in het sociale en medisch-sociale veld.

Het is belangrijk om **samenwerkingsverbanden aan te gaan met andere organisaties en collectieven** binnen het werkgebied. Deze partnerschappen maken het mogelijk om toegang te krijgen tot bijkomende middelen, collectieve dynamieken te ontwikkelen en zo gemakkelijker concrete veranderingen teweeg te brengen. Dit versterkt de motivatie van de betrokkenen en bevordert hun engagement op lange termijn.

Toch gebeurt het dat mensen afhaken bij gemeenschapswerk. In dat geval moet je **aanvaarden dat de groep soms kleiner is en dat er anders gewerkt moet worden**. De activiteiten blijven dan het best doorgaan, ook al zijn er weinig deelnemers, terwijl je tegelijk nadenkt over hoe je ze beter kan afstemmen op de verwachtingen van het doelpubliek.

Doelen en perspectieven hebben, zonder ze op te leggen. Zonder duidelijke perspectieven kan

⁴ Zie de fiche Uitdagingen 'Welke houding neem je als gemeenschapswerker het best aan?'

een gemeenschapsinitiatief stilvallen. De deelnemers kunnen het gevoel krijgen dat er geen vooruitgang geboekt wordt, wat leidt tot demotivatie. In dit geval kan een gemeenschapswerker of iemand uit de groep een richting voorstellen, vertrekkend vanuit wat de groep wil en nodig heeft.

Maar het is soms belangrijk om **de tijd te nemen**. Te snel willen gaan kan ervoor zorgen dat de meest kwetsbare mensen uit de boot vallen. Af en toe een pauze inlassen of meer vrijblijvende activiteiten organiseren kan de deelnemers helpen om even op adem te komen. Gemeenschapswerk moet ook een plek zijn waar men zich kan herbronnen en sociale banden kan versterken.

Noodsituaties kunnen dan weer **de ontwikkeling van gemeenschapsdynamieken stimuleren**. Als er een gedeeld probleem is dat dringend aangepakt moet worden, zijn mensen meer geneigd om samen te komen. Dergelijke momenten kunnen de basis vormen voor duurzame gemeenschapsinitiatieven.

Gemeenschapswerk moet voortdurend vernieuwd worden om te blijven bestaan. Tegelijk is het belangrijk te aanvaarden dat initiatieven ook kunnen stoppen. Sommige initiatieven zijn niet meer relevant omdat de doelstellingen bereikt zijn of omdat de behoeften van de deelnemers veranderd zijn. Andere verdwijnen geleidelijk. Uiteindelijk ontstaan er nieuwe initiatieven, geïnspireerd door eerdere ervaringen of vanuit nieuwe ideeën.

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

UITDAGINGEN

HOE VERSTERK JE HET HANDELINGSVERMOGEN VAN DE BETROKKENEN?

🕒 8 minuten

Een belangrijk aandachtspunt bij gemeenschapswerk is het versterken van het handelingsvermogen¹ van de deelnemers. Dit is zowel een doel op zich als een manier om maatschappelijke verandering mogelijk te maken.

Het publiek van gemeenschapswerk² bevindt zich vaak in een of meerdere kwetsbare situaties, die de ontwikkeling van hun handelingsvermogen belemmeren. Maar dit maakt van gemeenschapswerk net een relevant instrument om hen te ondersteunen in hun strijd tegen de vormen van discriminatie en onderdrukking waarmee zij geconfronteerd worden.

UITDAGINGEN VOOR DE ONTWIKKELING VAN HET HANDELINGSVERMOGEN IN GEMEENSCHAPSWERK

Voordat je aan de slag gaat om mensen sterker in hun schoenen te helpen laten staan, zijn er een aantal belangrijke vragen om bij stil te staan.

Hoe vermijd je een top-downbenadering? Wanneer gemeenschapswerk gedragen wordt door sociale of medisch-sociale organisaties, gebeurt dat vaak binnen systemen die hun manier van werken opleggen aan hun gebruikers. Gemeenschapswerk probeert die verhouding juist om te keren door mensen de middelen te geven om zich de bestaande systemen toe te eigenen.

Wat betekent autonomie? Het versterken van het handelingsvermogen kan beschouwd worden als een manier om mensen autonomer te maken. Maar net als *empowerment*³ is autonomie een zeer breed begrip met uiteenlopende en soms tegenstrijdige betekenissen. Binnen het gemeenschapswerk omvat autonomie twee kernaspecten. Enerzijds betreft het de ontwikkeling van het vermogen om collectief te handelen en elkaar te ondersteunen. Anderzijds verwijst het naar de capaciteit om keuzes te maken en zich uit te drukken, en dus om zich individueel en collectief te profileren zonder sturing van buitenaf. Dit betekent echter

1 Zie de fiche Werkwijzen 'Versterking van het handelingsvermogen'

2 Zie de fiche Uitdagingen 'Voor wie is gemeenschapswerk bedoeld?'

3 Zie de fiche Werkwijzen 'Gemeenschapswerk: gedeelde principes'

niet dat mensen volledig op zichzelf moeten kunnen terugvallen, zeker niet wanneer ze zich in een kwetsbare of discriminerende situatie bevinden.

Welke plaats geef je aan de stem van de betrokkenen? Gemeenschapswerk vertrekt vanuit de behoeften en belangen van de mensen zelf. Dat vraagt om een aandachtige en betrokken luisterhouding van de gemeenschapswerkers⁴. Vervolgens moeten de woorden ook iets in beweging zetten. De gemeenschapswerkers moeten er weliswaar op letten dat ze wat de mensen hen vertellen niet op gelijk welke manier gaan instrumentaliseren⁵ of dat ze de deelnemers verplichtingen opleggen.

ZICH AANPASSEN AAN DE BEHOEFTE EN VERWACHTINGEN VAN DE DEELNEMERS

Om hiermee om te gaan, zijn er verschillende mogelijkheden. Deze bouwen voort op de principes van het versterken van het handelingsvermogen⁶ en zijn afhankelijk van de houding van de gemeenschapswerkers⁷.

Een klimaat van vertrouwen creëren binnen de groep: tussen de deelnemers onderling, tussen de deelnemers en de gemeenschapswerkers, en ook omgekeerd. Dit principe zou zelfs uitgebreid kunnen worden met het versterken van het zelfvertrouwen, namelijk het vertrouwen van de deelnemers in hun eigen capaciteiten. Zelfvertrouwen kan niet opgelegd worden, maar moet opgebouwd worden, onder andere via collectieve werkvormen⁸ maar ook door rekening te houden met de volgende principes.

Werken vanuit een gelijkwaardige relatie tussen deelnemers en gemeenschapswerkers. De gemeenschapswerkers hebben een faciliterende rol, maar moeten erop letten dat ze hun eigen visies en werkwijzen niet opleggen aan de deelnemers. De gemeenschapswerker staat ten dienste van de groep en niet omgekeerd.

Dit houdt in dat men **de mensen beschouwt als ervaringsdeskundigen**, die in staat zijn om hun behoeften te bepalen en die beschikken over relevante kennis en vaardigheden voor zichzelf en voor de groep. Het is aan de gemeenschapswerker maar ook aan de andere deelnemers om ervoor te zorgen dat iedereen zijn eigen standpunt kan uitdrukken. De gemeenschapswerker doet zich niet voor als iemand die beter weet dan de deelnemers wat goed is voor hen.

4 Zie de fiche Uitdagingen 'Welke houding neem je als gemeenschapswerker het best aan?'

5 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe voorkom je dat gemeenschapswerk geïnstrumentaliseerd wordt?'

6 Zie de fiche Werkwijzen 'Versterking van het handelingsvermogen'

7 Zie de fiche Uitdagingen 'Welke houding neem je als gemeenschapswerker het best aan?'

8 Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe organiseer je je en blijf je tegelijk open voor zoveel mogelijk mensen?'

Toch is het belangrijk dat de gemeenschapswerker **oog heeft voor de kwetsbaarheden van elke deelnemer** zodat de deelnemers ondersteund kunnen worden in de ontwikkeling van nieuwe vaardigheden die hen van pas kunnen komen in het kader van het gemeenschapsinitiatief. Gemeenschapswerk is vooral collectief, maar vraagt ook aandacht voor elk individu.

Gemeenschapswerkers **maken de deelnemers ook bewust van hun rechten**. Vertrekken vanuit de behoeften van de betrokkenen betekent niet alleen naar hen luisteren, maar hen ook duidelijk maken welke drempels hen belemmeren om hun rechten op te nemen. Deze bewustwording vindt plaats binnen een collectief proces.

Het handelingsvermogen versterken betekent ook dat **individuele verhalen een collectieve stem worden**. Mensen hebben eerst een ruimte nodig om zich uit te spreken. Door uitwisseling en gezamenlijke reflectie kunnen de deelnemers van een gemeenschapsgroep tot een gedeeld begrip van de ervaren problemen komen.

Elke initiatief ontwikkelt eigen methoden. Deze moeten aangepast zijn aan de situatie en aan de betrokkenen. Het is echter belangrijk om rekening te houden met wantrouwen, aangezien bepaalde methodieken geassocieerd worden met andere vormen van hulpverlening (zoals politie, psychologische bijstand of sociale hulp) waarin het vertrouwen beperkt kan zijn.

Tot slot is het van belang om **de groep zoveel mogelijk autonomie te geven**, zowel tijdens gesprekken als in het kader van de acties. De gemeenschapswerker moet dus het juiste evenwicht vinden tussen betrokkenheid en afstand, zodat de deelnemers zelf initiatief kunnen nemen. Het versterken van deze autonomie houdt ook in dat de groep leert om zich te organiseren en een sociaal netwerk op te bouwen.

Het versterken van het handelingsvermogen is een proces van lange adem dat aangepast moet worden aan elke situatie en dat mee-evolueert met de groep. Het vormt de kern van elk gemeenschapsinitiatief en vraagt dan ook voortdurend aandacht van de gemeenschapswerkers.

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

UITDAGINGEN

HOE SPREEK JE DE BELEIDSMAKERS AAN?

🕒 6,5 minuten

Een van de doelstellingen van gemeenschapswerk is maatschappelijke verandering tot stand brengen. Het focust op de aanpak van kwetsbaarheid en discriminatie, met het oog op sociale rechtvaardigheid en de verdediging van sociale rechten. Daarbij krijgt men te maken met overheden op verschillende bestuursniveaus. Zij beschikken immers over de middelen om structurele veranderingen door te voeren die het leven van mensen en gemeenschappen concreet beïnvloeden.

VERSCHILLENDE STRATEGIEËN IN DE RELATIE MET HET BELEID

Gemeenschapsinitiatieven interageren op verschillende manieren met het beleidsniveau. Er zijn drie belangrijke strategieën: zelfbeheer, protest en samenwerking. In de praktijk maken initiatieven vaak gebruik van een combinatie van deze strategieën. De keuze van de aanpak kan ook verschillen naargelang de context.

Zelfbeheer vertrekt van het idee dat je niet altijd moet wachten op de overheid om problemen op te lossen. Soms is het beter om zelf in actie te komen. Zo kan je meteen handelen zonder afhankelijk te zijn van beslissingen van buitenaf. Daarnaast versterkt het de organisatorische capaciteiten van de betrokkenen en stimuleert het de ontwikkeling van alternatieven voor zowel overheids- als marktgestuurde oplossingen. Daartegenover staat dat zelfbeheer moeilijk structurele veranderingen tot stand brengt, aangezien het de werking van dominante instellingen niet wijzigt. Bovendien kan het onderhevig zijn aan repressie of politieke recuperatie.

Protest is gebaseerd op het principe dat de samenleving opgebouwd is rond tegengestelde belangen. Dit betekent dat het publiek van het gemeenschapswerk en de overheid niet dezelfde belangen delen. Nochtans bezit de overheid het monopolie op politieke macht. Om de overheid tot actie aan te zetten, is het noodzakelijk om een machtsverhouding op te bouwen. Dat gebeurt door mobilisatie, het aanklaarten van problemen en het zichtbaar maken van deze problemen. Op die manier kunnen gemeenschapsinitiatieven druk uitoefenen op de overheid om actie te ondernemen of te onderhandelen. Deze strategie kent echter beperkingen. Eerst en

vooral vergt protest een grote inzet en leidt het niet altijd tot resultaat, wat demobiliserend kan werken. Daarnaast is een conflictgerichte aanpak niet evident voor mensen in een kwetsbare situatie, die al dagelijks moeten strijden om hun bestaan. Tot slot kunnen organisaties die gemeenschapswerk ondersteunen in een ambivalente relatie met de overheid terechtkomen, omdat zij vaak afhankelijk zijn van publieke financiering¹.

Samenwerking gaat uit van het idee dat het mogelijk is om met de overheid samen te werken, aangezien zij ook de problemen van haar burgers wil oplossen. Anderzijds heeft de politiek haar eigen regels en taal, die je moet leren kennen om invloed uit te oefenen. Het doel is dus om de beleidsmakers te overtuigen van de relevantie van de voorgestelde oplossingen. Dit gebeurt via strategieën zoals lobbywerk, overleg en belangenbehartiging. Deze samenwerking kan door de gemeenschapsgroep zelf gedragen worden, als de deelnemers zich verdiepen in hoe politieke participatie werkt. Zij kunnen ook een beroep doen op bondgenoten met expertise en toegang tot het politieke niveau, of zelfs op medestanders binnen de politiek zelf. Maar ook deze strategie heeft haar beperkingen. Het is namelijk niet evident om politieke actoren te vinden die dezelfde standpunten delen en willen verdedigen. Bovendien zijn de machtsverhoudingen zelden gelijk, doordat de overheid de beslissingsmacht behoudt. Men blijft dus afhankelijk van haar goede wil. Tot slot, aangezien de politiek een apart wereldje is, bestaat het risico dat de betrokkenen zich gaandeweg verwijderen van de oorspronkelijke doelstellingen van de gemeenschapsinitiatieven waartoe zij zich initieel verbonden hebben. Dit kan een kloof creëren tussen degenen die betrokken zijn bij het beleid en degenen die niet betrokken zijn.

Het openbaar bestuur is de voorbije decennia sterk geëvolueerd. Er wordt minder rekening gehouden met tussenorganisaties en politici lijken vaker vast te houden aan hun standpunten. Is collectieve mobilisatie dan nog zinvol in deze context? Hoewel de huidige situatie kan leiden tot demotivatie of zelfs fatalisme, is het net des te belangrijker om zich collectief te organiseren en verandering na te streven. Niet elke actie is een succes, maar volharding blijft de motor van verandering. Dat is de kern van gemeenschapswerk.

¹ Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe voorkom je dat gemeenschapswerk geïnstrumentaliseerd wordt?'

UITDAGINGEN

HOE VOORKOM JE DAT GEMEENSCHAPSWERK GEÏNSTRUMENTALISEERD WORDT?

🕒 6,5 minuten

In België wordt gemeenschapswerk door de overheid erkend als een legitieme interventievorm, naast andere vormen van sociale en gezondheidszorg. Een deel ervan krijgt publieke financiering en is ingebed in een wettelijk kader binnen het sociale en medisch-sociale werkveld.

TUSSEN ERKENNING EN INSTRUMENTALISERING

Deze institutionalisering van gemeenschapswerk biedt verschillende voordelen. Gemeenschapswerk beschikt immers over relatief stabiele financiële middelen en een organisatorisch kader dat de ontwikkeling ervan ondersteunt. Ook wordt er makkelijker rekening mee gehouden in het beleid.

Maar er zijn ook nadelen. Ten eerste is de financiering niet altijd structureel. Sommige middelen worden jaarlijks toegekend, terwijl andere afhankelijk zijn van projectoproepen. Daardoor zijn gemeenschapsinitiatieven afhankelijk van beleidsprioriteiten en beschikken ze over minder autonomie in hun werking. Dat maakt het moeilijk om iets op lange termijn op te bouwen¹.

Het risico bestaat dat de overheid gemeenschapswerk als instrument inzet in functie van de eigen beleidsdoelstellingen, ten koste van de belangen van de betrokkenen. Ze kan vragen om specifieke problemen aan te pakken, evaluatiecriteria opleggen die gebaseerd zijn op efficiëntie, en gemeenschapswerk gebruiken als alternatief voor het overheidsoptreden. Gemeenschapswerk wordt dan een instrument van terugtrekking van de overheid uit sociale en gezondheidskwesaties.

¹ Zie de fiche Uitdagingen 'Hoe zorg je dat gemeenschapswerk blijft duren?'

De deelnemers aan gemeenschapswerk kunnen echter ook geïnstrumentaliseerd worden door de professionals en organisaties die hen begeleiden. Non-profitorganisaties die met gemeenschapswerk bezig zijn, hebben niet altijd voldoende tijd of middelen om dit goed uit te voeren. Andere organisaties zetten gemeenschapswerk dan weer in om doelen te bereiken die niet aansluiten bij de behoeften en verwachtingen van de betrokkenen.

HANDELEN IN HET BELANG VAN HET PUBLIEK VAN GEMEENSCHAPSWERK

Hoe kan je vermijden dat gemeenschapswerk geïnstrumentaliseerd wordt voor andere doelen, door de overheid of door de organisaties zelf?

Handelen met en niet voor de deelnemers. Dit houdt in dat hun betrokkenheid en vooral hun beslissingsmacht in elke fase van het proces gegarandeerd worden. De thema's moeten in de eerste plaats vertrekken vanuit wat de deelnemers zelf aangeven. Je kan je daarvoor baseren op regelmatige bevragingen of analyses binnen de gemeenschap². Verder moeten ook de keuzes qua prioriteiten en strategieën bij hen liggen. Tot slot mogen de doelstellingen en indicatoren niet van buitenaf opgelegd worden. Het is belangrijk om gemeenschapsinitiatieven te evalueren, maar dan moet dit gebeuren op basis van criteria die betekenisvol zijn voor de deelnemers.

Daarnaast is het belangrijk om **de risico's voor de deelnemers in kaart te brengen en hier alert voor te blijven** gedurende het gemeenschapswerk. Deze risico's zijn niet dezelfde als de risico's waarmee gemeenschapswerkers geconfronteerd worden. Als er bezorgdheden zijn, moeten die serieus genomen worden en zo goed mogelijk aangepakt worden.

Daarnaast moet je je er ook **van bewust zijn dat de belangen van de gemeenschapswerkers en de deelnemers niet volledig gelijklopen**. Het is noodzakelijk om de belangen van de deelnemers te blijven verdedigen, zelfs wanneer ze botsen met die van de organisatie.

Je mag ook geen constante en perfecte deelname verwachten. Het is normaal dat het engagement van de deelnemers varieert. De gemeenschapsruimte moet open en flexibel blijven voor iedereen die wil aansluiten. De deelnemers aan het gemeenschapsinitiatief hebben elk hun eigen motivaties en verwachtingen.

Tegelijkertijd kan je **proberen om de relatie tussen de overheid en de actoren van het gemeenschapswerk te beïnvloeden**. Een eerste strategie is om je manier van rapporteren aan te passen, terwijl je je eigen gemeenschapsaanpak behoudt. Goed kunnen rapporteren en je initiatieven kunnen vertalen naar meetbare resultaten voor de overheid helpt om meer handelingsvrijheid te krijgen in je werking.

² Zie de fiche Initiatieven 'Le Méridien: een diagnostisch gemeenschapsinitiatief in Sint-Joost-ten-Node'

MEMMORISEREN

A series of horizontal dotted lines for writing.

UITDAGINGEN

WELKE HOUDING NEEM JE ALS GEMEENSCHAPSWERKER HET BEST AAN?

🕒 9 minuten

Een groot deel van de gemeenschapsinitiatieven wordt opgestart en begeleid door professionele hulpverleners. Vaak gaat het om medewerkers van non-profitorganisaties. Zij hebben meestal een algemene opleiding in een sociaal of gezondheidsberoep achter de rug, en soms een extra opleiding in gemeenschapswerk. Ondanks deze uiteenlopende profielen nemen gemeenschapswerkers gelijkaardige professionele houdingen aan. Wat houden die precies in?

EEN IDEALE HOUDING

Gemeenschapswerkers trachten een houding aan te nemen die gebaseerd is op de principes van gelijkwaardigheid, respect en een open luisterhouding ten aanzien van de deelnemers. Hun doel is niet om op te leggen, maar om groepen te begeleiden zodat zij hun eigen problematieken kunnen formuleren, hun eigen keuzes kunnen maken en hun handelingsvermogen kunnen versterken¹. Daarnaast stimuleren zij het leggen van contacten tussen de deelnemers onderling. De rol van de gemeenschapswerker bestaat er dus in om zich ten dienste te stellen van de groep en idealiter zichzelf overbodig te maken wanneer de groep zelfstandig kan functioneren.

¹ Zie de fiche Werkwijzen 'Versterking van het handelingsvermogen'

BEPERKINGEN VAN ZO'N HOUDING

Deze ideale houding botst echter op een aantal beperkingen die eigen zijn aan de context van het gemeenschapswerk. In eerste instantie **nemen gemeenschapswerkers vaak het initiatief tot de opstart van gemeenschapswerk en staan zij in voor de begeleiding van de groepen**. Daardoor hebben ze in het begin meer controle hebben over het proces. Die controle moeten ze geleidelijk loslaten. Daarnaast **worden zij betaald** voor hun inzet en de deelnemers niet, wat hen een grotere legitimiteit kan geven in de ogen van de deelnemers. Dat kan het moeilijker maken om echt gelijkwaardig samen te werken in het kader van gemeenschapsinitiatieven.

Ook rijst **de vraag naar de mate van betrokkenheid van de gemeenschapswerkers**. Ze werken vaak met gemeenschappen of in wijken waar ze zelf geen deel van uitmaken. Dit kan het moeilijker maken voor hen om zich te integreren in de groep en vertrouwensrelaties op te bouwen met de deelnemers. Tegelijk kan die afstand ook helpen om professioneel te blijven.

Gemeenschapswerkers worden soms geconfronteerd met groepen die zich niet willen engageren tot gemeenschapswerk. Dat kan gaan om mensen die bijvoorbeeld enkel willen deelnemen aan vrijblijvende activiteiten of die hun engagement niet willen uitbreiden op het niveau van een gemeenschap. Kan je als gemeenschapswerker de groep in zo'n geval sturen in de richting van een gemeenschapsgericht initiatief? En zo ja, hoe doe je dat zonder iets op te leggen?

Bovendien **hebben de organisaties waarin gemeenschapswerkers actief zijn hun eigen waarden en principes**. Hoe gaan zij om met situaties waarin deelnemers zich uitdrukken of handelen op een manier die ingaat tegen deze waarden? Hoe kunnen zij omgaan met wat zij als vooroordelen beschouwen, zonder de deelnemers daarom te zeggen wat zij moeten denken?

Gemeenschapswerkers zijn nog altijd niet alleen professionals, maar ook mensen met hun eigen waarden, idealen en verwachtingen. Dit heeft een impact op de manier waarop zij gemeenschapsinitiatieven begeleiden. Hoe kunnen zij dat persoonlijke kader inzetten op een manier die het gemeenschapswerk ondersteunt, zonder dat het een belemmering vormt voor de vrije expressie van de groep?

Tot slot kunnen gemeenschapswerkers veranderen van job of organisatie. Aangezien zij niet via identitaire of territoriale banden verbonden zijn met het gemeenschapswerk, kan dit de continuïteit van gemeenschapsinitiatieven beïnvloeden. Bovendien baseren gemeenschapswerkers zich op de vertrouwensrelaties die zij opgebouwd hebben met de deelnemers en op de kennis van de betrokken groepen en werkgebieden. Een nieuwe gemeenschapswerker moet vaak weer van nul beginnen.

JE HOUDING AANPASSEN AAN DE SITUATIE

Gemeenschapswerkers moeten **hun houding dus afstemmen op het werkgebied, het publiek en de problematiek in kwestie**. Dit veronderstelt een goed inzicht in de betrokkenen, hun positie binnen hun gemeenschap en de rol die zij binnen de groep willen opnemen. Zij moeten dan ook een grondige kennis van de deelnemers ontwikkelen, zonder hen in een vakje te duwen.

Dit houdt in dat gemeenschapswerkers **zich openstellen voor de mensen die ze begeleiden**. Ze moeten vertrouwen kunnen hebben in de deelnemers maar ook hun eigen kwetsbaarheid durven te tonen. Ze moeten authentiek zijn en ruimte laten voor emoties, zowel die van hen als van anderen.

Dit alles vereist dat gemeenschapswerkers **een breed overzicht hebben van de groep maar ook van het werkgebied en de gemeenschappen** waarbinnen ze actief zijn. Wanneer een gemeenschapsinitiatief goed loopt, bestaat het risico dat gemeenschapswerkers hun aandacht enkel richten op de meest actieve deelnemers. Maar gemeenschapswerk gaat verder dan de groep. Gemeenschapswerkers moeten dus alert en nieuwsgierig blijven en oog hebben voor wat er zich binnen het werkgebied afspeelt, buiten de reeds betrokken deelnemers.

Het is ook de taak van gemeenschapswerkers om **discussie en debat binnen de groep te stimuleren**. Zo worden verschillende standpunten met elkaar geconfronteerd, wat bijdraagt aan het proces van probleemstelling en helpt om de groep in beweging te brengen.

Tot slot bevinden gemeenschapswerkers zich **tussen de verschillende actoren die betrokken zijn bij het gemeenschapsproces**. Ze vormen in feite een brug tussen de gemeenschapsgroep, de organisatie van de gemeenschapswerker en de subsidiërende overheid. Gemeenschapswerkers moeten de deelnemers dus beschermen tegen vormen van institutionele druk die hun autonomie kan bedreigen. Tegelijk moeten zij erop letten dat ze niet in de plaats van de deelnemers spreken of handelen.

GEMEEN- SCHAPS- ACTIE!

bundel van praktijken
en invalshoeken

ALGEMENE
SAMENVATTING

UITDIEPING

Er komen binnenkort nieuwe informatiebladen bij, dus neem regelmatig een kijkje op de pagina.

Deel uw ideeën met ons: thomas.vanwysberghe@fdss.be - matthieu.tihon@febul.be

GEMEEN- SCHAPS- ACTIE!

bundel van praktijken
en invalshoeken

WERKWIJZEN

ALGEMENE
SAMENVATTING

- GEMEENSCHAPSWERK: GEDEELDE PRINCIPES.....>
- SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK.....>
- VERSTERKING VAN HET HANDELINGSVERMOGEN.....>
- COMMUNITY ORGANIZING.....>
- GEMEENSCHAPSGERICHTE GEZONDHEIDSINITIATIEVEN.....>
- GEMEENSCHAPSACTIES OP HET VLAK VAN MENTALE GEZONDHEID.....>

INITIATIEVEN

**LE MÉRIDIEEN: EEN DIAGNOSTISCH GEMEENSCHAPSINITIATIEF
IN SINT-JOOST-TEN-NODE.....** ➤

DE BRI-CO'S: EEN COLLECTIEVE AANPAK OPBOUWEN IN VOLKSWIJKEN..... ➤

**COLLECTIF CARTACH: GEMEENSCHAPSWERK ROND ADMINISTRatieve
TOEGANKELIJKHEID.....** ➤

**JOURNAL INTIME D'UN GROUPE DE FEMMES: UITROL VAN EEN
GEMEENSCHAPSGERICHT GEZONDHEIDSINITIATIEF.....** ➤

PEERONDERSTEUNING: WANNEER MENSEN ERVARINGSDESKUNDIGEN WORDEN..... ➤

DE VAKBOND DER GIGANTEN: WELKE STRIJD VOEREN?..... ➤

OPBOUWWERK, WAT HOUDT DAT IN? GEMEENSCHAPSWERK IN PETERBOS..... ➤

SOCIAAL GEMEENSCHAPSWERK IN DE OCMW'S..... ➤

VZW CALAME: EEN AUTONOME CEL VOOR JONGEREN..... ➤

**PLEITEN ACHTER DE TRALIES, GEMEENSCHAPSGROEP
IN DE GEVANGENIS VAN HAREN.....** ➤

**STEDELIJKE GERECHTIGHEID IN BRUSSEL: WANNEER INWONERS EN
MAATSCHAPPELIJK WERKERS ANDERE ANTWOORDEN VERWACHTEN.....** ➤

DUURZAME WIJK CITYZEN: DE WIJK VERSTERKEN ROND VOEDING..... ➤

**CAROLCATAIRES ENSEMBLE: VAKBONDSBENADERING
OP HET VLAK VAN HUISVESTING.....** ➤

**STEUNPUNT SOCIALENERGIE: GEMEENSCHAPSWERK
ALS REACTIE OP ENERGIEARMOEDE.....** ➤

INITIATIEVEN

**LA VOIX DES SANS-PAPIERS: ACTOREN EN ACTIVISTEN OPLEIDEN ZODAT ZE
STERKER STAAN TEN AANZIEN VAN DISCRIMINERENDE EN STIGMATISERENDE
BELEIDSMATREGELEN**

ANTENNE TOURNESOL: GEMEENSCHAPSWERK IN EEN MEDISCH HUIS IN JETTE

**ENTR'AIDE DES MAROLLES: GEMEENSCHAPSWERK ONDERSTEUNEN,
IN VRAAG STELLEN EN STIMULEREN**

LUISTERSESSIES S.TOUR - JONGEREN AAN HET WOORD

**"PLAATS VOOR ONZE RECHTEN": EXPERIMENTELE ACTIE OM
OP EEN ANDERE MANIER AAN MAATSCHAPPELIJK WERK TE DOEN**

UITDAGINGEN

- VOOR WIE IS GEMEENSCHAPSWERK BEDOELD?>
- HOE BETREK JE MENSEN BIJ GEMEENSCHAPSWERK?>
- HOE ORGANISEER JE JE EN BLIJF JE TEGELIJK OPEN
VOOR ZOVEEL MOGELIJK MENSEN?>
- HOE ZORG JE ERVOOR DAT GEMEENSCHAPSWERK BLIJFT DUREN?>
- HOE VERSTERK JE HET HANDELINGSVERMOGEN VAN DE BETROKKENEN?>
- HOE SPREEK JE DE BELEIDSMAKERS AAN?>
- HOE VOORKOM JE DAT GEMEENSCHAPSWERK GEÏNSTRUMENTALISEERD WORDT?.....>
- WELKE HOUDING NEEM JE ALS GEMEENSCHAPSWERKER HET BEST AAN?.....>

Dit document is ook in het
Nederlands beschikbaar,
maar alleen online:

www.fdss.be/bundel-ga

Auteur: Matthias Rosenzweig

Proeflezers:

Thomas Vanwynsberghe, Elise Debière, Camille Dejean,
Céline Houtain, Sébastien Gratoir en Matthieu Tihon

Grafische vormgeving: Fabienne Bonnoron

Notulisten tijdens de ontmoetingsdag:

Eli Pire, Jean-Nicolas Kalitventzeff, Mariam Bidouze, Céline Houtain,
Asmae El Asri, Zine El Barouta, Tawba Aouragh, Elnura Akysbekova,
Nathan Engelhardt, Barbara Verjans, Ludivine Damay, Patricia Kemambo,
Juliette Mekhitarian, Gissela Cifuentes, Anais Legrand, Justine Vleminckx,
Joaquín de Santos, Khadija Bouzaria, Lotte Damhuis, Nouhaila Bouarfa,
Livia Tréfois, Armine Tovmasyan, Emmanuelle Lenel, Rémy Renson,
Renaud Van Der Meerschen, Eric-Joel Tagne, Justine Marchal,
Matthias Rosenzweig, Maia Geradze, Lotte Damhuis, Lamyae Boualkma,
Anne Lemaire, Chadia Hezukuri, Viên Ho, Ludinie Damay et Valerie Desomer

Workshops:

Le Méridien, FdSS, CFS/CARTACH, Les Pissenlits, Housing First - Smes,
Syndicat des Immenses, Saamo, OCMW van Brussel, Calame, I.care,
PCS De Là Haut, MOC Charleroi, RWDH, Steunpunt SocialEnergie - FdSS,
Coordination Voix des Sans-Papiers, MM Antenne Tournesol,
Entr'Aide des Marolles, Snijboontje, CBAI,
AMO (Samarcande), LWGC 1190 en Picol vzw

Wij danken iedereen die deelgenomen heeft aan deze ontmoetingsdag

Een partnerschap van:

FdSS (Federatie van de Maatschappelijke Diensten) -
BFUH (Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting) -
Les Pissenlits - Le Grain - Co-incidences -
Le Forum Bruxelles contre les inégalités - Onderzoekscentrum Sasha (ULB)

Contactpersonen voor meer informatie:

thomas.vanwynsberghe@fdss.be - matthieu.tihon@febul.be

V.U.: FdSS, Céline Nieuwenhuys, Gheudestraat 49 - 1070 Brussel - 2026

